

Amateurmuziek in Tilburg

Een onderzoek naar behoefte aan samenwerking binnen het
amateurmuziekveld in Tilburg

Kunstbeleid en -management
Faculteit Geesteswetenschappen
Universiteit Utrecht

Tilburg, 13 juli 2012

Begeleidster
Philomeen Lelieveldt
Tweede lezer
Toine Minnaert

Jeske van Hal
3112888
j.h.f.vanhal@students.uu.nl
jeskevanhal@hotmail.com

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie ter afsluiting van de master Kunstbeleid en -management aan de Universiteit Utrecht. Dat ik dit onderzoek volbracht heb, heb ik niet alleen aan mezelf te danken. Allereerst wil ik de docenten van de master Kunstbeleid en -management bedanken voor hun interessante colleges en enthousiaste begeleiding tijdens het afgelopen collegejaar. Ik wil in het bijzonder Philomeen Lelieveldt bedanken, zonder haar had ik niet het vertrouwen gehad dat ik deze scriptie tot een goed einde zou kunnen brengen. Zij heeft tijdens zowel mijn stage- als mijn scriptieproces achter me gestaan en me de begeleiding geboden die ik nodig had om het afstudeertraject af te ronden.

Ook wil ik Theaters Tilburg, en dan met name Simone Mager en Rob van Steen, bedanken voor de mogelijkheid om mijn onderzoekstage uit te mogen voeren voor de concertzaal, voor hun begeleiding en tips en hun openheid tijdens mijn onderzoek.

Ik had de resultaten niet kunnen verzamelen zonder alle instellingen waar ik heb mogen spreken met mensen uit het veld. Daarom wil ik Hans Bijloo van Kunstfactor; Ramon van den Boom, Fransje Rijken en Frank de Jong van Kunstbalie; Judith Ensel en Mariska van Beek van Art-Fact; Nico Vis van de Fontys Hogeschool voor de Kunsten; Boyke Brand van Factorium Podiumkunsten; Huub Kennis van Verrassende Ontmoetingen; Sjaak Beirnat en Bep Peijnenburg van Souvenir Muziektheaterproducties; en tot slot Peter Walschots en Jeroen van Riel van de Federatie Tilburgse Zangverenigingen ontzettend bedanken voor hun gastvrijheid, medewerking en openheid naar mij toe. Dankzij hun inbreng heb ik een beeld kunnen schetsen van de wensen binnen het amateursmuziekveld in Tilburg. Hopelijk geeft het niet alleen Theaters Tilburg, maar ook de andere instellingen in de stad een beeld en nieuwe ideeën voor de toekomst.

Ik wens u veel plezier bij het lezen van mijn scriptie, ik heb het in ieder geval met veel plezier geschreven

Jeske van Hal

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
Samenvatting	7
1. Inleiding	9
1.1 Inleiding	9
1.2 Theaters Tilburg	9
1.3 Maatschappelijke context	11
1.4 Wetenschappelijke context	12
1.5 Onderzoeksvraag en deelvragen	12
1.6 Methodologische verantwoording	13
1.7 Leeswijzer	15
Deel 1: Amateursmuziek in cijfers	
2. Amateursmuziek in Nederland	19
2.1 Het amateursmuziekveld in Nederland	19
2.2 Podia	24
2.3 Amateurs en cultuurdeelname	25
2.4 Publiek	27
2.5 Ontwikkelingen in het amateurkunstveld	27
3. Amateursmuziek in Tilburg	29
3.1 Gemeente Tilburg	29
3.2 Culturele instellingen in het Tilburgse amateursmuziekveld	30
3.3 Amateursmuziek in Tilburg	32
3.4 Beste Amateurkunstgemeente 2012	34
3.5 In gesprek met het amateursmuziekveld	35
3.6 Podia in Tilburg	37
3.7 Publiek	38

3.8 Problemen binnen het amateurmuziekveld	40
--	----

Deel 2: Samenwerking in de culturele sector

4. Samenwerking in Theorie	45
4.1 Samenwerking in de culturele sector	45
4.2 Detachering	47
4.3 Uitbesteding	48
4.4 Co-makerschap	50
4.5 Partnerschap	51
4.6 Joint venture	52
4.7 Federatie	53
5. Samenwerking in Praktijk	57
5.1 Samenwerkingsverbanden in Tilburg	57
5.2 Samenwerking in de toekomst	60
5.3 Belangen	66
6. Conclusie, discussie en aanbevelingen	69
6.1 Conclusie	69
6.2 Aanbevelingen	70
6.3 Discussie	72
6.4 Reflectie	73
Bronnenlijst	75
Bijlagen	
I. Lijst met afkortingen	80
II. Overzicht podia in Tilburg	82
III. Interviewgids	84
a. Overzicht instellingen	
b. Verantwoording	
c. Topiclijst interviews	

Samenvatting

Volgens cijfers van het SCP beoefent vierenvoertig procent van de Nederlandse bevolking boven de zes jaar oud een vorm van amateurkunst. Eenentwintig procent van deze amateurkunstenaars houdt zich bezig met het maken van muziek. Klassieke muziek is het meest populaire genre om te spelen of zingen. Uit ditzelfde onderzoek is gebleken dat amateurmusici, en amateurkunstenaars in het algemeen, meer affiniteit hebben met kunst en cultuur, en ook vaker een bezoek brengen aan een concert, toneelstuk of tentoonstelling dan mensen die geen amateurkunst beoefenen.

Het amateurkunstveld heeft het moeilijk; niet alleen door de bezuinigingen die er vanuit zowel het rijk als de provincies en gemeenten worden doorgevoerd, maar ook omdat de interesse in gecanoniseerde kunstvormen en het traditionele verenigingsleven af lijkt te nemen. Amateurkunstenaars hebben steeds minder de behoefte zich aan een vereniging te binden, hebben het alsmaar drukker en houden zich steeds meer met verschillende genres en vormen van kunstbeoefening bezig. Wanneer muziekverenigingen en koren willen blijven bestaan, zullen ze zich aan moeten gaan passen aan de wensen van de amateurmusici om zodoende genoeg interesse te blijven wekken onder zowel bestaande als nieuwe leden.

Theaters Tilburg heeft de vraag gesteld of er meer samenwerking mogelijk is tussen de Concertzaal Tilburg en het plaatselijke amateurmuziekveld. De amateurmusici vormen niet alleen een mogelijk nieuw publiek voor de professionele voorstellingen die plaats vinden op de podia van Theaters Tilburg, ook wil de organisatie meer zichtbaar zijn in de stad en meer betekenis hebben voor alle inwoners van Tilburg, waar de amateurmusici een belangrijk deel van uitmaken.

In *Cultuureducatie, samenwerken in de praktijk* van Cultuurnetwerk, staan verschillende vormen van samenwerking beschreven: detachering, uitbesteding, co-makerschap, partnership, joint venture en federatie. Door middel van tien diepte-interviews is gekeken welke vormen van samenwerking er binnen het amateurmuziekveld te vinden zijn en hoe samenwerkingsverbanden in de toekomst vormgegeven zouden kunnen worden. In de interviews is met name op zoek gegaan naar de behoeften, wensen en ideeën die een aantal culturele instellingen en verenigingen die binnen het amateurmuziekveld in Tilburg actief zijn

hebben.

Er blijkt al veel samenwerking te zijn, met name tussen de verschillende culturele instellingen. Vormen die veel terug te vinden zijn, zijn detachering, waarbij personen met specialistische kennis worden ingehuurd door een instelling omdat zij zelf deze kennis niet in huis hebben; uitbesteding, waarbij een product of een dienst afgenomen wordt die zelf niet ontwikkeld kan worden; en co-maakerschap, waarbij organisaties samen een eindproduct realiseren, omdat zij daartoe alleen niet in staat zijn. Ook partnership zien we terug als samenwerkingsvorm. Hierbij werken verschillende partners samen aan de ontwikkeling en uitvoering van een eindproduct. Met name tijdens de twee laatstgenoemde vormen van samenwerking vindt niet alleen kenniscreatie, maar ook kennisoverdracht plaats, waarbij gebruik gemaakt kan worden van elkaars kennis, kunde en/of faciliteiten.

In de toekomst zullen deze vormen van dienstverlening blijven bestaan. Daarnaast zal, doordat er vanuit de amateurmusici meer behoefte is aan projectmatige kunstbeoefening, partnership als samenwerkingsvorm interessant worden, zodat meerdere instellingen samen kunnen inspelen op de nieuwe ontwikkelingen en nieuwe evenementen voor amateurkunstenaars kunnen organiseren.

Vanuit de amateurmusici en culturele instellingen in Tilburg zijn er een aantal behoeften uitgesproken. Factorium podiumkunsten zou graag de professionele podiumkunsten meer naar de amateurkunstenaars brengen. Vanuit de verenigingen is gebleken dat zij behoefte hebben aan meer publiciteit, maar ook nieuwe vormen hiervan, om hun voorstellingen aan te kondigen.

Theaters Tilburg kan hier op verschillende manieren op inspelen, onder andere door samenwerking met een aantal partijen. Grote, gecompliceerde samenwerkingsverbanden, zoals joint venture of federatie, waarbij instellingen op meerdere gebieden samenwerken, zullen voorlopig niet aan de orde zijn. Het zullen vooral de meer kleinschalige activiteiten en projecten zijn, die in de toekomst kansen bieden om meer in contact te komen met amateurmusici en meer zichtbaar te zijn in de stad.

Hoofdstuk 1: Inleiding

Door Theaters Tilburg is aan mij de vraag gesteld of ik zou willen onderzoeken of er meer samenwerking mogelijk is met het amateurkunstveld, en amateurmusici in het bijzonder. Theaters Tilburg wil zich profileren als “het podium van de stad” (Theaters Tilburg 2011: 2). Het huidige publiek weet de verschillende zalen wel te vinden, maar om nog beter zichtbaar te worden in de stad willen ze een breder publiek bedienen. De organisatie heeft al een duidelijk beeld over (mogelijke) samenwerkingsverbanden met professionele gezelschappen, maar wat betreft samenwerkingsverbanden met het lokale amateurmuziekveld liggen er nog vragen.

Theaters Tilburg

Theaters Tilburg werd in 1959 opgericht onder de naam Stichting Schouwburg Tilburg. Het gebouw opende in 1961 zijn deuren. In 1996 is hier de concertzaal aan toegevoegd, waarna de naam veranderde in Schouwburg en Concertzaal Tilburg. De plek waar Theaters Tilburg zich bevindt staat ook wel bekend als het Kunstcluster, aangezien het gebouw waarin onder andere de dansacademie en het conservatorium van de Fontys Hogeschool gevestigd zijn verbonden is met de gebouwen van Theaters Tilburg. In 2002 werd de huidige naam aangenomen. Daarnaast werd naast het dagelijks bestuur een Raad van Toezicht aangesteld, waaraan het bestuur verantwoording over het gevoerde beleid en beheer moet afleggen (Website Theaters Tilburg 2012).

Zalen en aanbod

De schouwburgzaal biedt ruimte aan ongeveer 875 bezoekers. Er vindt jaarlijks een gevarieerd aanbod aan voorstellingen plaats, waaronder dans, cabaret, toneel, musical opera en ballet. Daarnaast is er ook de Studiozaal, een vlakke vloer theater, waarvan de bezoekerscapaciteit varieert van 570 staande personen tot 110 zittende personen. Hier vinden voornamelijk cabaret-, toneel-, muziektheater-, dans- en lichte muziekvoorstellingen plaats (Website Theaters Tilburg 2012). De Filmfoyer is het bijbehorende filmtheater. Hier worden in samenwerking met bioscoop Cinecitta diverse art-house films geprogrammeerd, zowel nieuwe films als klassiekers. Opvallend in de Filmfoyer zijn vooral de stoelen, dit zijn

namelijk grote, comfortabele fauteuils met daaromheen royale beenruimte. (Website TT-Filmfoyer 2012)

De concertzaal van Theaters Tilburg biedt plaats aan maximaal 780 bezoekers. In het seizoen 2011/2012 vonden 89 voorstellingen plaats in de concertzaal. Daarnaast zijn er ook een vijftigtal voorstellingen die wel onder de muziekprogrammering vallen zoals opera en dans/ballet, maar die beter tot hun recht komen in de schouwburg, de Studiozaal of op een externe locatie, zoals theater de NWE Vorst. Ook vinden er lunchconcerten plaats in designcafé de Foyer. Zowel de zalen als de bijbehorende foyers zijn door bedrijven en amateurgezelschappen te huren als locatie voor bijvoorbeeld een concert, toneelvoorstelling of musicaluitvoering, maar ook als congres- of presentatieruimte, bedrijfsetentjes en feesten en partijen.

Visie en missie

In het kort worden de visie en missie van Theaters Tilburg als volgt omschreven:

“Theaters Tilburg staat voor gastvrijheid, kwaliteit en innovatie en biedt publiek, makers en bedrijven de meest belangwekkende culturele ontmoetingsplek in Midden-Brabant”

(Theaters Tilburg 2011: 3).

Daarbij willen ze een “spil [zijn] in het lokale culturele veld” (Ibid.: 2).

In het kader van dit onderzoek zijn een aantal doelstellingen van belang. Theaters Tilburg wil een “groot bereik hebben onder alle inwoners van de stad en regio”, een “actieve (facilitaire) ondersteuning [bieden] aan lokale culturele activiteiten” en een “proactieve samenwerking [aangaan] met culturele en maatschappelijke partners” (Theaters Tilburg 2011: 4). Om deze doelstellingen te bereiken beoogt de organisatie onder andere “meer ruimte te bieden aan nieuwe generaties en relevant lokaal creatief talent”, zich te “richten op een groter en breder publiek en meer maatschappelijk draagvlak” en het “realiseren van meer gebruik, betekenis en zichtbaarheid van de concertzaal” (Theaters Tilburg 2011: 7). Hierbij willen ze vooral de amateurs bereiken met een professioneel perspectief (Ibid.: 12).

De vraag hierbij is wat de mogelijkheden zijn om deze doelstellingen te bereiken door middel van samenwerking met het amateurmuziekveld.

Maatschappelijke context

In 2010 kondigde het kabinet Rutte aan € 200 miljoen te gaan bezuinigen op kunst en cultuur (Zijlstra 2011). Deze bezuinigingen hebben een grote impact op de cultuursector. Binnen de Basisinfrastructuur (BIS) zullen noodgedwongen tal van reorganisaties plaats gaan vinden. Voor de periode 2013-2016 wordt voor alle cultuurproducerende instellingen een toetredingsnorm van 17,5% eigen inkomsten ingevoerd, voor podiumkunstinstanties zal deze norm 21,5% beslaan (Zijlstra 2011: 11). Niet alleen het rijk bezuinigt, ook provincies en gemeenten bezuinigen op kunst en cultuur, evenals de Fondsen.

De provincie Noord-Brabant gaat tot en met 2015 33% bezuinigen kunst en cultuur. Deze zullen stapsgewijs ingevoerd worden en over verschillende posten verdeeld worden (Bogaart e.a. 2011: 22). Dit zal ook de amateurkunstsector treffen: er zal 25% bezuinigd worden op het budget voor projectsubsidies die vanuit de provincie worden verdeeld (Bogaart e.a. 2011: 23). Ook de gemeente Tilburg gaat bezuinigen op cultuur. In de *Programmabegroting 2012* is aangekondigd tot en met 2015 stapsgewijs bijna drie miljoen euro te gaan bezuinigen (Gemeente Tilburg 2011a: 128). In het raadsvoorstel *Cultuuragenda 2011-2016* staat de visie van de burgemeester en wethouders op kunst en cultuur beschreven. Het college wil “de culturele aantrekkelijkheid van de stad vergroten” en streeft hiervoor naar “de stad als podium”. Om dit te bereiken roept ze op tot verbinding en samenwerking tussen diverse partijen in de stad, zowel voor professionals als amateurs (College van B&W 2011a: 7).

Culturele en kunstzinnige organisaties, instellingen en gezelschappen zullen vanwege de bezuinigingen nieuwe manieren moeten vinden om de weg te vallen bedragen te compenseren. Zijlstra zegt hierover:

Het is van groot belang dat gezelschappen samenwerken met podia en scholen om zoveel mogelijk publiek te bereiken. Op dit vlak is nog winst te behalen. [...] Het kabinet wil deze samenwerkingsverbanden stimuleren, maar niet afdwingen. [...] Ik vraag echter alle theaterinstellingen die een aanvraag indienen, aandacht te schenken aan samenwerking met andere podiumkunstinstanties en podia. Goede initiatieven op dit gebied hebben een streepje voor. (Zijlstra 2011: 18)

In het beleidsplan 2013-2016 van het Fonds Podiumkunsten (2012: 12) wordt gepleit voor

meer publieksbereik. De titel van het beleidsplan is *Naar een nieuw evenwicht*, waarmee het fonds wil aangeven dat er gezocht moet worden naar een nieuwe balans tussen “kwaliteit en pluriformiteit, tussen autonomie en publieksbereik, tussen subsidie en prestaties en tussen fondssubsidie en het financiële draagvlak vanuit de samenleving” (Fonds Podiumkunsten 2012: 6). In het beleidsplan pleit het fonds voor innovatie: “ontwikkeling van nieuwe vorm en inhoud in brede zin” (2012: 12). Hierin gaan nieuwe vormen van presentatie, publieksbereik en samenwerking een belangrijke rol spelen.

Wetenschappelijke context

Omdat er geen kant-en-klare blauwdruk bestaat die verschillende partijen in het amateurkunstveld voorschrijft op welke manieren en met welke partijen zij samenwerkingsverbanden aan kunnen gaan, is het zowel voor (professionele) podiumkunstinstellingen als voor het amateurmuziekveld interessant om deze te inventariseren. Er vindt wel onderling overleg plaats, maar er is lang niet van alle partijen bekend waaraan zij behoefte hebben. In tijden van economische recessie en stevige bezuinigingen zou het niet verkeerd zijn deze informatie uit te wisselen en te onderzoeken wat er met deze informatie gedaan kan worden. Dit onderzoek zal niet alleen de behoeften van verschillende partijen binnen het amateurmuziekveld in Tilburg op het gebied van samenwerking schetsen, het zal ook kijken wat deze partijen voor elkaar zouden kunnen betekenen. Er wordt naar aanleiding van de vraag van Theaters Tilburg in het bijzonder gekeken welke rol er voor hen is weggelegd. Zowel voor Theaters Tilburg als voor het amateurkunstveld in de stad zal dit onderzoek hopelijk waardevolle aanknopingspunten bieden om op zoek te gaan naar geschikte (nieuwe) formules voor samenwerking.

Onderzoeksvraag en deelvragen

Hoewel in de hierboven beschreven adviezen en aanbevelingen niet expliciet vernoemd staat of deze betrekking hebben op de professionele kunsten of amateurkunst, is het interessant om te onderzoeken wat de mogelijkheden zouden kunnen zijn en waar binnen het amateurmuziekveld behoefte aan is. Juist de amateurmusici zijn een interessante doelgroep, omdat de interesse in muziek aanwezig is, maar een deel van deze mensen niet terug te

vinden is in de concertzalen. Dit onderzoek zal niet op zoek gaan naar een verklaring waarom zij wel of geen bezoek brengen aan de concertzaal. Er is hier vooral gekeken of er behoefte is aan (meer) samenwerking binnen het amateurmuziekveld, en dan met name tussen de culturele instellingen. Ik zal me hierbij specifiek richten op de gemeente Tilburg; enerzijds om de vraag vanuit Theaters Tilburg zo goed mogelijk te kunnen beantwoorden, anderzijds om het onderzoek een duidelijke afbakening te geven.

Naar aanleiding hiervan is de volgende onderzoeksvraag ontstaan:

Welke behoeften en ideeën leven er in het georganiseerde amateurmuziekveld in Tilburg met betrekking tot samenwerkingsverbanden met de professionele culturele infrastructuur? Hoe zouden eventuele toekomstige samenwerkingsverbanden vorm gegeven kunnen worden en welke rol is hierin weggelegd voor Theaters Tilburg?

Deze vraag zal beantwoord worden met behulp van de volgende deelvragen:

- Wat is de huidige situatie van het amateurmuziekveld, landelijk en in Tilburg?
- Wat is er in de literatuur geschreven over amateurkunst in Nederland en samenwerkingsverbanden in de culturele sector?
- Hoe definiëren betrokkenen het belang van zowel huidige als nieuwe samenwerkingsverbanden voor het amateurkunstveld? Welke gevolgen van deze samenwerkingsverbanden zien de betrokkenen? Zijn dit positieve of negatieve gevolgen? Hoe onderbouwen zij dit?
- Welke vorm kunnen samenwerkingsverbanden binnen het amateurmuziekveld in Tilburg in de toekomst aannemen? Welke behoeften zijn er, vanuit de betrokken partijen? Wat kan Theaters Tilburg hierin betekenen?
- Wat voor onderzoek zou er nog gedaan kunnen worden naar aanleiding van dit onderzoek?

Om tot een antwoord op deze vragen te komen zijn verschillende methodes van onderzoek ingezet.

Methodologische verantwoording

Het uitgevoerde onderzoek is een kwalitatief, beschrijvend onderzoek (Baarda e.a. 2009: 93-

94). Er is gebruik gemaakt van twee onderzoeksmethoden: literatuuronderzoek en diepte-interviews.

Literatuuronderzoek

Om tot een antwoord op de hoofd- en deelvragen te komen is eerst gezocht naar literatuur over amateurkunst in het algemeen. Dit is vooral statistisch materiaal waarin onder andere beschreven wordt wie amateurkunst beoefenen, wat beoefent wordt, waar dit beoefend wordt en wie het publiek hiervoor is.

Daarnaast dient de theorie over samenwerkingsvormen in de kunsteducatie, van Cultuurnetwerk, als basis (Hagenaars e.a. 2006). Er is bewust gebruik gemaakt van deze tekst, omdat hierin een vertaalslag van samenwerkingsvormen in het bedrijfsleven naar de cultuursector wordt gemaakt. De verzamelde resultaten zullen teruggekoppeld worden naar de theorie.

Diepte-interviews

Om tot een duidelijk beeld van de wensen en ideeën vanuit het veld te komen zijn er tien interviews afgenomen met verschillende instellingen en organisaties die betrokken zijn bij het amateurmuziekveld in Tilburg. Er is gekozen om verschillende instellingen te benaderen die zich bezig houden met het amateurkunstveld op landelijk, provinciaal en lokaal niveau.

Daarnaast is in de stad gekozen voor instellingen en verenigingen die in enige mate al contact hebben met Theaters Tilburg, om zodoende ook naar de wens van Theaters Tilburg te kijken wat zij eventueel hierin kunnen betekenen. Een overzicht van de geïnterviewde instellingen is terug te vinden in bijlage III.

Onder de geïnterviewden vallen de grootste gesubsidieerde instelling voor kunsteducatie, Factorium Podiumkunsten; de Fontys Hogeschool voor de Kunsten (FHK)¹; en drie verenigingen die in meerdere of mindere mate gebruik maken van de concertzaal van Theaters Tilburg. Dit zijn wel overkoepelende organisaties, die een of meerdere verenigingen of gezelschappen onder zich hebben, maar wel van een grote groep amateurmusici weten wat er speelt, zodat niet alle verenigingen en gezelschappen apart geïnterviewd hoefden te worden.

De basis van de interviews was een topiclijst, waarin verschillende hoofd- en

¹ Omdat de FHK al samenwerkt met een aantal instellingen binnen het amateurmuziekveld is dit een interessante partij, ondanks dat deze instelling zich op de grens beweegt tussen amateurmuziek en professionele muziek.

deelonderwerpen aan bod kwamen. In de interviews is de informanten gevraagd naar hun mening over en ervaring met het amateurmuziekveld in Tilburg.² Er is gevraagd naar de organisatie of vereniging zelf, het beeld van het amateurmuziekveld, ervaring met samenwerkingsverbanden en ideeën en behoeften voor de toekomst. De resultaten uit deze interviews zijn per deelonderwerp beschreven, omdat op deze manier een duidelijk overzicht ontstaan van de verschillende behoeften, ideeën en belangen. De interviews zijn uiteindelijk open interviews geworden, afhankelijk van de respons van de informanten.³ Gemiddeld duurden de interviews ongeveer een uur.

Leeswijzer

Het begrip 'amateurkunstenaar' zal veel voorkomen in deze tekst. Hoewel dit begrip veelvuldig gebruikt wordt, heeft het voor sommigen een negatieve connotatie. In de Van Dale zijn twee omschrijvingen te vinden van het begrip, waarbij de laatste deze negatieve connotatie heeft: “knoeier, prutser” (Van Dale 2012: amateur 2). De eerste beschrijving echter, is zoals die meestal bekend is wanneer gesproken wordt over amateurkunstenaars, namelijk “iemand die iets uit liefhebberij beoefent” (Van Dale 2012: amateur 1).

Cultuurnetwerk, het landelijk expertisecentrum voor cultuureducatie, omschrijft het begrip amateurkunst als volgt: “Het beoefenen van kunst, uit passie, liefhebberij of engagement, zonder daarmee primair in het levensonderhoud te willen voorzien. De amateurkunstenaar geniet daar al dan niet samen met andere beoefenaars en/of publiek van en wil het best mogelijke bereiken binnen de beschikbare vrije tijd.” (Website Cultuurnetwerk 2012: Amateurkunst).

Dit zal ook de gangbare definitie zijn in deze tekst.

Omdat mijn hoofdvraag gericht is op amateurmusici in koren en orkesten en Theaters Tilburg, die een klassieke concertzaal exploiteert, wordt in deze scriptie regelmatig over klassieke muziek gesproken. Wanneer het begrip klassieke muziek gebruikt wordt, bedoel ik hiermee niet de musicologische term die de muziek uit de classicistische periode (1750 tot 1820) omvat. De Van Dale omschrijft het begrip klassiek onder andere als “uit vroeger tijden stammend en toch niet verouderd” (Website Van Dale 2012: klassiek). Ik trek het

² Hoewel ik het idee heb gehad dat alle informanten heel open zijn geweest naar mij als interviewer toe, moet in acht genomen worden dat ik de interviews afnam in opdracht van Theaters Tilburg en dat de informanten hiervan op de hoogte waren. Dit kan van invloed zijn geweest op de antwoorden.

³ Wanneer gesproken wordt over de geïnterviewde personen zal het begrip informant gebruikt worden. Deze keuze is gemaakt omdat in de interviews gevraagd wordt naar een situatie waarin de instellingen of verenigingen vertellen over een situatie. In dat geval wordt volgens Baarda e.a. het begrip informant gebruikt, omdat de geïnterviewden niet praten over zichzelf, maar een groter geheel vertegenwoordigen (2009: 151).

begrip nog breder, aangezien ook moderne kunstmuziek hieronder kan vallen. Klassieke muziek omvat dus hier alle vormen van kunstmuziek.

Ook het begrip samenwerking moet kort gedefiniëerd worden. Cultuurnetwerk hanteert in zijn publicatie de volgende definitie voor samenwerking:

“Bij samenwerking is sprake van een gemeenschappelijk geformuleerd doel dat men wil halen door een gezamenlijke activiteit, dienst of product, waarbij partners ieder hun eigen expertise en/of faciliteiten ter beschikking stellen.” (Hagenaars e.a. 2000: 5)

In deze scriptie zal ik voortbouwen op deze definitie van samenwerking.

Leeswijzer

Deze scriptie is opgesplitst in twee delen. Het eerste gedeelte richt zich op het amateurmuziekveld in Nederland en Tilburg. In hoofdstuk twee wordt beschreven wie amateurkunst beoefenen, waar zij dat doen en wie het publiek hiervoor is. Hoofdstuk drie is meer toegespitst op de gemeente Tilburg en het bijbehorende amateurmuziekveld. Het tweede deel gaat over samenwerking in de culturele sector. Allereerst wordt in het vierde hoofdstuk de theorie van Hagenaars e.a. beschreven, waarin verschillende vormen van samenwerking in de culturele sector beschreven worden. Vervolgens worden in hoofdstuk vijf verschillende samenwerkingsverbanden in Tilburg beschreven die in de interviews naar voren zijn gekomen, en gekoppeld aan de theorie. Ten slotte worden in het laatste hoofdstuk niet alleen conclusies getrokken, maar ook een aantal aanbevelingen gedaan, zowel voor de praktijk als voor verder onderzoek. Daarnaast zal ik in dat hoofdstuk ook een reflectie geven op het onderzoeksproces en het uiteindelijke resultaat. Omdat er verschillende afkortingen zullen voorkomen in de tekst is in de eerste bijlage een verklarende begrippenlijst toegevoegd. In Bijlage II is een overzicht van Tilburgse podia te vinden. De laatste bijlage bevat de interviewgids, met daarin een overzicht van de geïnterviewde instellingen, de methodologische verantwoording en de voor de interviews gebruikte topic-lijst.

Deel 1: Amateurmuziek

Hoofdstuk 2: Amateurmuziek in Nederland

Er zijn een aantal belangrijke publicaties over het amateurmuziekveld uitgebracht, die gebruikt zijn voor dit onderzoek. In de serie *Het Culturele Draagvlak* van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) is onder andere onderzocht hoeveel amateurkunstenaars er in Nederland zijn, wat zij doen, in welk verband dit gedaan wordt en waar de kunstbeoefening plaats vindt. Daarnaast is er ook gekeken naar de toekomst van amateurkunst, waarin de belangrijkste ontwikkelingen zijn beschreven (van den Broek 2010a, b, c). Kunstfactor, het sectorinstituut voor amateurkunst, brengt jaarlijks in samenwerking met bureau Veldkamp de *Monitor Amateurkunst* (MAK) uit. Ook hierin worden cijfers gegeven die de belangrijkste ontwikkelingen in het amateurkunstveld beschrijven. De cijfers in deze onderzoeken komen niet altijd met elkaar overeen, zoals we verderop zullen zien. Dit verschil kan verklaard worden door het verschil in de selectie en omvang van de afgenomen steekproeven. Van den Broek heeft gebruik gemaakt van de gegevens van meerdere Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoeken (AVO) van het SCP. Dit is een onderzoek dat iedere vier jaar wordt gehouden, en respondenten vraagt naar het gebruik van maatschappelijke en culturele voorzieningen. Het jongste AVO is afkomstig uit 2007. Hiervoor zijn 9892 Nederlandse huishoudens benaderd, waarop 6824 huishoudens hebben gereageerd. In totaal zijn hierdoor gegevens verzameld van 13.410 personen van zes jaar en ouder (Website SCP 2012: AVO).

In de MAK wordt een korte beschrijving gegeven van de onderzoekspopulatie die uitgevoerd is. Er wordt beschreven dat er een “representatieve steekproef” is gehouden, waarvoor 1191 personen van zes jaar en ouder zijn benaderd (Deekman e.a. 2011: 3). Hierbij wordt niet verklaard waarom de steekproef representatief is. Bovendien zijn mensen wel benaderd zijn, maar staat niet beschreven wat de daadwerkelijke respons was, waardoor niet duidelijk is van hoeveel mensen uiteindelijk de gegevens bekend zijn.

We kunnen hier aannemen dat de statistieken die Van den Broek gebruikt in zijn publicatie representatiever zijn dan die van Kunstfactor, ondanks het feit dat ze afkomstig zijn uit 2007.

Bovendien is het onderzoek van Kunstfactor direct gericht op het vergaren van kennis over het beoefenen van amateurkunst, terwijl het AVO een breder terrein dekt.⁴

Het amateurkunstveld in Nederland

Volgens het SCP is het aantal mensen in Nederland dat een vorm van amateurkunst beoefent al jaren behoorlijk stabiel. In 2007 beoefent 44,1% van de Nederlandse bevolking een vorm van amateurkunst. De totale kunstbeoefening is ten opzichte van 1995 met meer dan 5% gestegen. Hiervan beoefent 21% een vorm van amateurmuziek (Van den Broek 2010a: 26). Klassieke muziek is het meest populaire genre (Ibid.: 27). Muziekbeoefening is het grootst onder de jeugd, en wordt minder naar mate mensen ouder worden, zoals te zien is in Tabel 3.1.

De cijfers van Deekman e.a. verschillen hierin licht. Het totale percentage amateurmusici ligt in dit onderzoek lager, namelijk op 16% (Deekman e.a. 2011: 3).

Tabel 3.1 Kunstbeoefening in de vrije tijd

Kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline en naar opleiding in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten)

	6-11 jaar	12-19 jaar	20-34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	65-79 jaar	≥80
kunstbeoefening totaal	69	71	47	46	47	39	35
aantal disciplines per inwoner	1,4	1,5	0,8	0,7	0,7	0,5	0,4
aantal disciplines per kunstbeoefenaar	2,0	2,2	1,8	1,6	1,5	1,4	1,2
muziek	35	41	19	20	19	18	10
muziekinstrument spelen	20	24	12	14	11	8	3
zingen	25	28	13	11	12	12	7

Bron: Van den Broek 2010a: 32

Kunstfactor heeft recentere cijfers wat betreft de beoefening van amateurkunst in Nederland. Volgens de *Monitor Amateurkunst 2011* (MAK) beoefent 48% van de Nederlandse bevolking

⁴ Hierdoor is de kans kleiner dat deelname aan het onderzoek samenhangt met amateurkunstbeoefening en dit de resultaten zou kunnen beïnvloeden.

van zes jaar of ouder een vorm van amateurkunst. 16% hiervan houdt zich bezig met het maken van enige vorm van muziek (Deekman e.a. 2011: 3). Hoewel de percentages van kunstbeoefening in totaal vrij aardig overeenkomen met het onderzoek van Van den Broek, verschillen de percentages van muziekbeoefening per leeftijdscategorie behoorlijk, zoals te zien is in Tabel 3.2.

Tabel 3.2 Percentage muziekbeoefening in de vrije tijd volgens Van den Broek en Deekman e.a.

Leeftijdscategorie	Van den Broek 2010 (%)	Deekman 2011 (%)
6-11	35	17
12-19	41	31
20-34	19	14
35-49	20	12
50-64	19	19
65-79	18	12
80 +	10	

Bron: Van den Broek 2010a: 32, Deekman e.a. 2011: 5

De verschillen zijn met name opvallend bij de leeftijdscategorie 6 tot 11 jaar en 65+, zeker omdat in de MAK geen onderscheid gemaakt wordt tussen 65 tot 79 jaar en 80+. Het zou te verwachten zijn dat het aandeel amateurmusici van 65+ bij de MAK dus hoger zou liggen dan 12%. Een verklaring voor het verschil in deze percentages is niet duidelijk terug te vinden in een van beide onderzoeken.⁵

Uit de SCP cijfers blijkt dat vrouwen meer doen aan het beoefenen van amateurkunst, en amateurmuziek, dan mannen. 25% van de vrouwen tegenover 20% van de mannen bespelen een muziekinstrument of zingen in hun vrije tijd. In de grotere steden zijn meer mensen die een vorm van amateurmuziek beoefenen dan in kleine steden en dorpen, met minder dan een miljoen inwoners (Van den Broek 2010a: 30). Zoals in Tabel 3.3 te zien is, is het percentage amateurmusici in de vier grootste steden gelijk aan het percentage in andere steden, namelijk 24%. In andere plaatsen ligt dit percentage met 22% iets lager.

⁵ Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de meest recente cijfers uit het onderzoek van Van den Broek dateren uit 2007 en er nog geen gegevens over 2011 beschikbaar zijn, terwijl de MAK cijfers uit 2011 weergeeft.

Tabel 3.3 Kunstbeoefening naar geslacht en woonplaats

Kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline en naar geslacht en woonplaats in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten)

	allen	man	vrouw	grote vier	andere stad 1000.000+	andere plaats
kunstbeoefening totaal	48	44	55	47	52	49
aantal disciplines per inwoner	0,8	0,7	1,0	0,9	0,9	0,8
aantal disciplines per kunstbeoefenaar	1,7	1,6	1,8	1,9	1,8	1,6
muziek	22	20	25	24	24	22
muziekinstrument spelen	13	15	12	15	15	13
zingen	14	10	18	16	15	14

Bron: Van den Broek 2010a: 30

Het aandeel vrouwen dat volgens de MAK actief bezig is met het beoefenen van een kunstvorm is 58%, tegenover 42% van de mannen (Deekman e.a. 2011: 3). De percentages op het gebied van muziek zijn niet te vergelijken met elkaar. Waar het SCP onderzoek zich baseert op een steekproef uit de gehele Nederlandse bevolking, lijkt de MAK uit te gaan van cijfers over mensen die een vorm van muziek in hun vrije tijd beoefenen. Van deze 16% is 52% man en 48% vrouw (Ibid.).

Het opleidingsniveau speelt een grotere rol: mensen met een hoger genoten opleiding doen vaker aan muziekbeoefening in hun vrije tijd dan mensen met een lagere opleiding, schrijft het SCP. Ook blijkt dat het percentage (niet-)westerse allochtonen dat aan muziekbeoefening doet bijna net zo groot is als het percentage autochtonen (Van den Broek 2010a: 33). Het percentage (niet-)westerse allochtonen ligt met 20% en 22% iets lager dan het percentage autochtonen, zoals af te lezen is in Tabel 3.4.

Van de bevolking die muziek maakt in hun vrije tijd heeft 36% lessen gevolgd in het jaar voorafgaand aan de enquête (Van den Broek 2010a: 48). Het grootste gedeelte van zowel de amateurzangers als -musici volgt deze lessen bij een particuliere school of -docent, daarna volgen lessen bij een centrum voor de kunsten of muziekschool (Ibid.: 50). Daarnaast is 26% van de mensen die een instrument bespeelt en 30% van de mensen die zingen lid van een

vereniging of gezelschap (Ibid.: 48). Hieronder vallen niet alleen verenigingen en koren, maar ook ensembles, orkesten, bands, fanfares, harmonieën en informele groepen.

Tabel 3.4 Kunstbeoefening naar discipline, opleiding en etniciteit

Kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline, opleiding^a en etniciteit in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten)

	basis- onderwijs	vmbo (lbo/ mavo)	havo, vwo, mbo	hbo, universiteit	autoch- toon	westers alloch- toon	niet- westers allochtoon
kunstbeoefening totaal	28	34	42	59	50	49	47
aantal disciplines per inwoner	0,3	0,4	0,6	1,0	0,8	0,8	0,9
aantal disciplines per kunst- beoefenaar	1,3	1,3	1,5	1,8	1,7	1,7	2,0
muziek	11	13	17	27	23	22	20
muziekinstrument spelen	2	5	10	20	14	15	9
zingen	9	9	11	14	14	13	16

Bron: Van den Broek 2010a: 33

Volgens de MAK is 34% van de amateurmusici lid van een club of vereniging, volgt 19% lessen of cursussen in zijn of haar discipline, staat 12% ingeschreven bij een instelling voor de kunsten en is 46% nergens lid of ingeschreven (Deekman e.a. 2011: 11). Hoewel ook deze cijfers verschillen van het onderzoek van Van den Broek zijn deze lastiger te vergelijken, omdat Van de Broek ten eerste een onderscheid maakt tussen muziek en zang, wat in de MAK niet het geval is; en Van den Broek bovendien onderscheid maakt tussen particuliere lessen of lessen bij een centrum voor de kunsten, terwijl de monitor hier minder duidelijk in is.

Het Adviesbureau Cultuurtoerisme heeft in 2011 een onderzoek uitgevoerd naar amateurkunst en publiek. Zij hebben hiervoor gekeken hoeveel amateurkunstvoorstellingen in 2010 in Nederland plaats hebben gevonden, waar deze plaats hebben gevonden en hoeveel publiek hierop af kwam (Noordman e.a. 2011: 3). Hierbij zijn niet alleen de optredens op formele podia⁶ behandeld, maar is ook gekeken naar de optredens die plaats hebben gevonden op informele podia⁷. De optredens die hebben plaatsgevonden tijdens kerkdiensten,

⁶ Onder formele podia vallen de podia die lid zijn van de VSCD, kleine muziekpodia, openluchttheaters, poppodia en culturele centra (Noordman e.a. 2011: 6).

⁷ Onder informele podia vallen zorgcentra, sociaal culturele centra, onderwijsinstellingen, sporthallen en horecagelegenheden (Noordman e.a. 2011: 8).

op straat en tijdens festivals zijn niet meegenomen in het onderzoek (Ibid.: 13).⁸

Podia

In 2010 bezochten 20,1 miljoen mensen voorstellingen van amateurkunstenaars, tegenover 15,8 miljoen bezoekers van optredens van professionals op de formele podia (Ibid.: 6). In totaal vonden er 14.212 amateuroptredens plaats op formele podia, waar in totaal 3.864.000 bezoekers op af zijn gekomen. Een kwart hiervan vindt plaats op podia van leden van de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD). Van het totaal aantal optredens beslaat klassieke muziek maar een klein gedeelte, namelijk 3,4% (478 voorstellingen). Deze uitvoeringen hebben 303.000 bezoekers getrokken (Ibid.: 7). Daarnaast vonden op informele podia 119.916 voorstellingen van amateurs plaats, waarvan 8.799 klassieke muziekuitsvoeringen. De meeste uitvoeringen hiervan vonden plaats in horecagelegenheden (4.322 uitvoeringen) en in zorgcentra (3.181 uitvoeringen). In sporthallen en het primair onderwijs werd niet opgetreden door klassieke amateurmusici (Noordman e.a. 2011: 8). Het totaal aantal uitvoeringen van klassieke muziek op informele podia trok 799.000 bezoekers (Ibid.: 9).

Hieruit blijkt dat bijna 95% van de klassieke muziekuitsvoeringen door amateurmusici plaats vindt op informele podia. Het totaal aantal uitvoeringen (9.277) heeft 1.102.000 bezoekers getrokken. Opvallend is dat met name de kleine formele muziekpodia veel publiek trekken, zoals af te lezen is uit Tabel 3.6. Van alle bezoeken aan optredens op deze podia bezoekt 41,5% klassieke muziek, wat bijna gelijk is aan het bezoek van populaire muziek (44,5%) (Ibid.: 24).

⁸ Optredens in kerken buiten de kerkdiensten vallen onder kleine podia voor muziek (Noordman e.a. 2011: 13).

Tabel 3.6 Uitvoeringen van klassieke muziek en het aantal bezoekers per podiumcategorie⁹

	Optredens	% van het totale aantal optredens in deze categorie	Bezoekers	% van het totale aantal bezoekers in deze categorie
VSCD-podia	434	12,2	131.000	12,2
Kleine muziekpodia	178	29,5	15.603	41,5
Poppodia	313	4,7	93.000	4,7
Culturele centra	523	21,6	63.000	24,2
Zorgcentra	3.181	12,7	219.000	12,1
Sociaal culturele centra	1.093	5,8	139.000	5,4
Overig onderwijs	203	4,1	22.807	3,3
Horeca	4.322	7,9	418.000	5,0

Bron: Noordman e.a. 2011: 22-45

Noordman e.a. hebben bovendien een begin gemaakt met een onderzoek naar het publiek dat af komt op amateurkunstvoorstellingen. Er is “met name gezocht naar een mogelijke koppeling tussen het bezoek aan amateurvoorstellingen en dat aan professionele voorstellingen” (2011: 46). Hierbij wordt aangegeven dat het woord 'koppeling' naar de mogelijke publieksoverlap verwijst (Ibid.). Het onderzoek baseert zich deels op de gegevens uit de publicatie van Van den Broek uit 2010(a) (Ibid.).

Amateurs en cultuurdeelname

Uit het onderzoek van Van den Broek blijkt dat amateurkunstenaars actiever zijn in cultuurparticipatie dan mensen die geen kunstvorm beoefenen in hun vrije tijd. Hierbij is het niet zo dat bijvoorbeeld amateurmusici alleen maar muziekvoorstellingen bezoeken, maar ook vaker naar een museum gaan of een toneelvoorstelling bijwonen (Van den Broek 2010a: 85, 86). Amateurkunstenaars zijn over het algemeen dus cultureel breder geëngageerd dan mensen die geen kunstvorm beoefenen in hun vrije tijd, zoals te zien is in Tabel 3.5.

⁹ Over openluchttheaters worden geen gegevens genoemd. In sporthallen en het primair onderwijs vinden geen uitvoeringen van klassieke muziek plaats. Voor de getallen van de informele podia zijn de gegevens van drie verschillende onderzoeksgebieden gebruikt, deze zijn samen representatief geacht om de gegevens te vertalen naar Nederland-breed (Noordman e.a. 2011: 31).

Tabel 3.5 Cultuurdeelname door (niet-)kunstbeoefenaars (in%)

Combinaties van actieve en receptieve cultuurdeelname, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007

	klassieke muziek	pop- muziek en musical	toneel, ballet	cabaret	kunst- museum of galerie	film	literaire avond
doet aan kunst- beoefening	20	41	22	17	38	65	8
doet niet aan kunst- beoefening	9	28	11	13	18	47	4
doet aan zang/muziek	24	44	25	17	39	66	(7)
doet niet aan zang/ muziek	11	31	14	14	24	52	(5)
doet aan beeldende kunst	18	40	23	18	42	67	(9)
doet niet aan beeldende kunst	12	31	14	13	22	51	(5)

() = verschil is niet statistisch significant (mede door kleine aantallen bezoekers aan literaire avonden)

Bron: Van den Broek 2010a: 87

Het onderzoek van Van den Broek laat ook zien dat tussen 1995 en 2007 het bezoek aan podiumkunst is toegenomen, zowel onder kunstbeoefenaars als niet-kunstbeoefenaars. In 1995 bezocht 54% van de kunstbeoefenaars een podiumkunstvoorstelling. In 2007 is dit percentage gegroeid naar 60%. Onder niet-kunstbeoefenaars is deze toename iets minder, namelijk van 35% in 1995 naar 39% in 2007. Deze toename is vooral te zien in het bezoek aan populaire podiumkunst. Het bezoek aan gecanoniseerde podiumkunst is licht afgenomen (Van den Broek 2012a: 86).

Van den Broek merkt hierbij op dat het bij deze cijfers niet mogelijk is te verklaren waar de aanleiding ligt. Het is dus de vraag of cultuurdeelname mensen aanspoort om een vorm van amateurkunst te gaan beoefenen, of dat kunstbeoefening in de vrije tijd ervoor zorgt dat mensen hierdoor ook in contact komen met (professionele) kunstvormen en meer interesse ontwikkelen voor het bezoek ervan (Van den Broek 2012a: 85).

Publiek

Naast het bezoek aan voorstellingen door amateurs hebben Noordman e.a. ook gekeken naar

het publiek dat amateurvoorstellingen bezoekt. Ze hebben de respondenten gevraagd of bij de bezochte optredens bekenden optraden. Van de 847 mensen die aangaven een voorstelling te hebben bezocht, gaf 40% aan dat hierbij iemand optrad die ze kenden. 60% Van de bezochte optredens waren dus amateurkunstvoorstellingen van onbekenden (Noordman e.a. 2011: 47).¹⁰ De reden waarom deze mensen amateurvoorstellingen van onbekenden bezochten is niet bekend. De meeste optredens werden bezocht in een schouwburg, theater of concertgebouw (Ibid.: 48). Of dit publiek hier ook professionele voorstellingen bezoekt staat niet beschreven.

Ontwikkelingen in de amateurkunst

In *Toekomstverkenning kunstbeoefening* beschrijft Andries van den Broek hoe het amateurkunstveld er over twintig jaar uit zou kunnen zien.

Het aantal hoogopgeleiden in Nederland neemt steeds meer toe. Zoals we eerder zagen beoefenen zij vaker een vorm van amateurkunst dan lager opgeleiden, dus wordt verwacht dat het aantal amateurkunstenaars hiermee ook zal stijgen (Van den Broek 2010c: 41).

Daarentegen groeit ook het bevolkingsaandeel van mensen met een niet-westerse achtergrond (Ibid.: 37-38). Omdat zij minder aan amateurkunstbeoefening doen zal dit de stijging van de hoogopgeleiden compenseren. Van den Broek verwacht dat het aantal amateurkunstenaars zal in de toekomst dus ongeveer gelijk blijven, maar plaatst hierbij wel de kanttekening dat het niet te voorspellen is of deze ontwikkelingen evenwichtig plaats zullen vinden (Ibid.: 47,49). De verwachting is wel dat deze ontwikkeling in stedelijke gebieden anders zal verlopen dan in niet-stedelijke gebieden, omdat “het aandeel mensen met een niet-westerse achtergrond [hier] sterker groeit” (Ibid.: 47).

Over de voorkeur van te beoefenen amateurkunst schrijft Van den Broek dat er een accentverschuiving plaats gaat vinden op het gebied van genres. In plaats van de traditionele, gecanoniseerde genres zullen eerder (tijdelijk) populaire genres, losse smaakvoorkeuren, niet-westerse genres en “genres die op softwaretoepassingen berusten” amateurkunstenaars

¹⁰ Hierbij wil ik wel opmerken dat de tabel in de publicatie van Noordman e.a. niet helemaal duidelijk uitgelegd wordt. In de rij 'subtotaal' is ingevoerd, waar wel een cijfer staat, maar waar daarboven niets genoemd wordt in de linker kolom. In de rechterkolom komt het subtotaal wel overeen met de cijfers erboven. Ik heb het idee dat de 27% die in de linker kolom staat een vakje naar boven geplaatst had moeten worden, omdat het het percentage bezoeken van voorstellingen van bekenden met de frequentie aangeeft. Dan vormt het samen met de 13% daaronder namelijk de 40% bezoekers van optredens met bekenden (Noordman e.a. 2011: 47). Ik had hier dus eigenlijk meer uitleg bij willen zien. Bovendien ben ik van mening dat aan de hand van deze tabel wel erg snelle conclusies getrokken worden.

aantrekken (Ibid.: 49).

Dit heeft tot gevolg dat kunsteducatie minder formeel kan gaan worden. Lesaanbod zal meer gericht moeten worden op snel resultaat, waardoor de vraag naar korte cursussen zal stijgen (Van den Broek 2010c: 50). Ook zal hierdoor meer “flexibiliteit en diversiteit in tijden en vormen” gevraagd worden van het amateurkunstveld, omdat mensen steeds minder tijd en meer te doen hebben (Ibid.). Verenigingen zullen deze gevolgen ook (gaan) merken: “populaire genres en informele vormen winnen aan aantrekkingskracht” (Ibid.). Men zoekt daarnaast eerder “ad hoc contacten”, wat zich uit in het moeilijker kunnen vinden en binden van leden (Ibid.).

Met name de rol van het internet is groot. Niet alleen kunnen amateurkunstenaars kennis maken met allerlei nieuwe vormen, er staan ook tal van lessen en instructies op het internet, waarmee ze zelf aan de slag kunnen gaan. Bovendien zijn er allerlei community's waar ze contact kunnen leggen met andere geïnteresseerden (Ibid.: 51, 54, 58). Internetgebruikers zijn niet langer individuele afnemers, “maar ook participanten of (co)producenten” (Ibid.: 53). Amateurkunst komt volgens Van den Broek meer in het teken te staan van “Een klanthouding die een dienst verlangt; (tijdelijk) populaire crossmediale formats in plaats van tradities; lossere smaakvoorkeuren, omgangsvormen en organisatievormen; volle agenda's waarin kunstbeoefening moet worden ingepast; het eigen gevoel als maat der dingen; genres en vormen die in groeperingen met een niet-westerse achtergrond geliefd zijn en meer informatie, software, communicatie en community's op internet, die bijdragen aan [...] emancipatie [...] van de kunstbeoefenaar” (Van den Broek 2010c: 53).

De rol van de instellingen en verenigingen in de toekomst hangt af van de manier waarop zij inspelen op deze nieuwe ontwikkelingen. Zij moeten hiervoor een andere rol zien te vinden, die zich meer aanpast en richt op de behoeften en wensen van de amateurkunstenaar (Ibid.: 54)

Hoofdstuk 3: Amateurmuziek in Tilburg

Gemeente Tilburg

In de *Atlas voor Gemeenten 2011* (Marlet) zijn de vijftig grootste Nederlandse gemeenten op verschillende punten met elkaar vergeleken. De gemeente Tilburg heeft in 2011 206.175 inwoners en is hiermee de zesde gemeente van Nederland.¹¹ Op de Woonaantrekkelijkheidsindex van de *Atlas* neemt Tilburg de zestiende plaats in.¹² Op de sociaal-economische index staat de gemeente op de tweeëntwintigste plaats (Marlet 2011: 196).¹³ De gemeente heeft zoals af te lezen is uit Tabel 3.1 een relatief hoog percentage jonge inwoners tussen de 15 en 29 jaar en staat hiermee op de tiende plaats. Het aantal hoogopgeleiden ligt rond de 25% van de beroepsbevolking, waarmee Tilburg een eenentwintigste plaats inneemt op de ranglijst. Dit percentage is de afgelopen jaren geleidelijk gestegen (Marlet 2011: 197) Het aantal laagopgeleiden als percentage van de beroepsbevolking is de afgelopen tien jaar lichtelijk gedaald, waardoor Tilburg op de negentwintigste plek staat op de lijst (Ibid.). Onder de Tilburgse beroepsbevolking is 21% van werknemers werkzaam zijn in de creatieve sector en is bijna 2% kunstenaar. Beide percentages liggen licht onder het gemiddelde van de vijftig grootste gemeenten (Ibid.) Het jaarlijks aantal bezoeken aan culturele uitingen ligt onder de bevolking van Tilburg lager dan het gemiddelde. Wel scoort theaterbezoek een stuk hoger dan museumbezoek. Tilburgers hebben een ruime keus aan culturele uitingen in hun stad. Het aantal theateruitvoeringen ligt met bijna drie voorstellingen per duizend inwoners per jaar net onder het gemiddelde,

¹¹ In januari 2012 heeft Tilburg 207.510 inwoners (CBS Statline).

¹² De woonaantrekkelijkheidsindex toont aan hoe aantrekkelijk een gemeente wordt bevonden om er te wonen. Hiervoor worden de volgende factoren, op volgorde van zwaarte, gehanteerd: cultureel aanbod, veiligheid, percentage koopwoningen, nabijheid natuurgebieden, culinair aanbod, aanwezigheid universiteit, percentage vooroorlogse woningen (Marlet 2011: 196).

¹³ De sociaal-economische index wordt bepaald door het aantal inwoners in de bijstand, de werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, armoede, het percentage hoogopgeleiden, de participatie van vrouwen, het aantal banen en het percentage groeisectoren in de stad. (Marlet, 2011: 196)

waardoor Tilburg een negentiende plaats inneemt (Marlet 2011: 199).

Tabel 3.1 Leeftijdsopbouw inwoners van de gemeente Tilburg in aantallen en procenten.

Leeftijdsopbouw	Aantal	%
0-14	33.699	16,3
15-29	46.564	22,6
30-44	44.251	21,5
45-54	28.622	13,9
55-64	24.190	11,7
65-79	21.777	10,6
80 +	7.131	3,5

Bron: www.tilburg.nl 2012

Het aantal uitvoeringen van popmuziek in de gemeente stijgt ruim boven het gemiddelde uit, per duizend inwoners zijn er jaarlijks bijna vier voorstellingen beschikbaar, en staat daarmee op de vijfde plaats in de ranglijsten. Klassieke muziek ligt echter ruim onder het gemiddelde, met ongeveer 0,3 uitvoeringen per duizend inwoners per jaar, waardoor de gemeente op de negentiende plaats staat. Ook wat betreft culturele evenementen zit Tilburg onder het gemiddelde. Er vinden jaarlijks ongeveer negen evenementen plaats per 100.000 inwoners, waarmee Tilburg op plaats negenendertig te vinden is (Marlet 2011: 199, 236).¹⁴

Culturele instellingen in het Tilburgse amateurmuziekveld

Er zijn in Tilburg naast Theaters Tilburg nog een aantal culturele instellingen en gezelschappen die de bovenstaande basis bieden voor het amateurmuziekveld.

Kunstbalie

Op 1 januari 2009 zijn het Brabants Instituut voor School en Kunst (BisK) en het Centrum voor Amateurkunst Noord-Brabant (CvA) gefuseerd. Uit deze fusie is Kunstbalie ontstaan, een nieuw expertisecentrum voor amateurkunst en cultuureducatie in Noord-Brabant. Het belangrijkste doel van Kunstbalie is het stimuleren van cultuurparticipatie in Noord-Brabant. Dit probeert de organisatie te bereiken door zoveel mogelijk mensen in contact te brengen met kunst en cultuur. Daarnaast verdelen ze de cultuursubsidies voor de provincie Noord-

¹⁴ Deze cijfers zijn gebaseerd op de getallen van de VSCD, VNPF, MCN, Nederlands Uitbureau en TIN. Hierin zijn alleen de formele podia opgenomen, en niet de informele podia, zoals cafe's, sociaal culturele centra enzovoort (Website Atlas voor Gemeenten: indicatoren [10 juli 2012]).

Brabant. Op het gebied van amateurkunst richt Kunstbalie zich met name op de kaderposities binnen het amateurkunstveld. Dit doen ze door scholing aan te bieden aan bijvoorbeeld dirigenten, subsidies te verstrekken en informatie te verstrekken (Website Kunstbalie 2009 [12 juni 2012]).

Art-Fact

Tilburg heeft met Art-Fact een bijzonder servicepunt voor amateurkunst in handen. Art-Fact biedt niet alleen advies en ondersteuning aan amateurgezelschappen in de stad, maar profileert zich ook als kenniscentrum voor amateurkunstenaars. Daarnaast verdeelt de organisatie de cultuursubsidies voor de gemeente Tilburg en organiseert en coördineert ze de WAK. Art-Fact denkt mee met gezelschappen en initiatiefnemers van projecten. Ze probeert amateurkunst waar mogelijk te verbinden tijdens bijvoorbeeld evenementen en festivals, en treedt hierbij op als bemiddelaar tussen onder andere instellingen, verenigingen en organisaties (Website Art-Fact 2010 [12 juni 2012]).

Factorium Podiumkunsten

Factorium Podiumkunsten bestaat als instelling als sinds 1869, toen de gemeente besloot een particuliere muziekschool te gaan subsidiëren. In 1908 werd de Vereeniging Tilburgsche Muziekschool opgericht. In 1949 kwam er, naast de muziekopleidingen, ook een balletopleiding bij. Het duurde nog tot 1988 voordat de naam veranderde in de Tilburgse Dans- en Muziekschool (Website Regionaal archief Tilburg 2010 [12 juni 2012]). Sinds 2004 heet de organisatie Factorium Podiumkunsten, omdat de instelling niet alleen dans- en muzieklessen aanbiedt, maar het hele scala aan podiumkunsten bestrijkt, met een afdeling voor (pop)muziek, dans en theater. Daarnaast biedt Factorium niet alleen de reguliere cursussen, maar ook workshops en cultuureducatie-programma's voor (school)kinderen van diverse leeftijden. Sinds 2010 is de organisatie verhuisd naar een nieuw gebouw in de binnenstad van Tilburg. In het nieuwe gebouw bevinden zich niet alleen de leslokalen, maar er zijn ook dansstudio's en oefenruimtes beschikbaar. Daarnaast is er een theaterzaal die plaats biedt aan ongeveer tweehonderdvijftig personen, die ook te huur is voor amateurgezelschappen (Website Factorium 2008-2011[12 juni 2012]). Naast Factorium

Podiumkunsten zijn er in de gemeente Tilburg nog een drietal particuliere muziekscholen en een onbekend aantal particuliere muziekdocenten actief.

Fontys Hogeschool voor de Kunsten

Hoewel de Fontys Hogeschool voor de Kunsten (FHK) zich op de grens bevindt tussen de professionele kunst en amateurkunst is de organisatie nauw betrokken bij het amateursmuziekveld in Tilburg. De FHK biedt een breed scala aan kunstvakopleidingen, met onder meer het conservatorium, de dansacademie, rockacademie, academie voor theater en academie voor circus en performance (Website FHK 2012 [12 juni 2012]). Daarnaast bieden ze vooropleidingen voor scholieren die na het voortgezet onderwijs aan de FHK willen studeren. Ze werken niet alleen samen met het Factorium, ook maken ze veel gebruik van het gebouw van Theaters Tilburg, onder andere voor repetities en jaarlijkse afstudeerpresentaties (Website FHK 2012: partners [12 juni 2012]).

Het amateursmuziekveld in Tilburg

De amateurkunstsector in Tilburg is volgens Art-Fact nog erg traditioneel georganiseerd. De disciplines koor en muziek zijn het grootst, zoals ook te zien is in de hele provincie Noord-Brabant (Art-Fact 2010b: 5). Uit onderzoek naar de cultuurparticipatie in Noord-Brabant blijkt dat 14,1% regelmatig bezig is met zingen en dat 12% een muziekinstrument bespeelt (Van den Berg e.a. 2008: 45). Van de mensen die muziek spelen, bespeelt 6,4% een toetsinstrument en 5% een blaasinstrument.¹⁵ Dit zijn de meest populaire instrumenten. Opvallend is dat blaasinstrumenten iets vaker bespeeld worden door mensen onder de 35 jaar, en dat op het platteland meer blazers actief zijn dan in de stad (Ibid.: 47). Van de genres die gespeeld of gezongen worden neemt klassieke muziek een tweede plaats in, met 7,2%. Dit wordt met name gespeeld door mensen onder de 35 en boven de 54 jaar oud. Ook koormuziek is met ruim 6% populair. HaFa-muziek wordt door 2,8% van de Brabanders gespeeld, met name in de minder stedelijke gebieden. Opera en operette zijn een stuk minder populair (Ibid.: 48).

Er zijn veel verenigingen in Tilburg actief, waarvan sommigen al meer dan een eeuw

¹⁵ Opvallend is dat op p. 45 wordt aangegeven dat 14,1% van de Brabanders een instrument bespeelt, terwijl dit in de tabel op p. 47 14,2% is. Een verklaring hiervoor wordt niet gegeven.

bestaan. Deze verenigingen bieden een goede basis voor de georganiseerde amateurkunst, maar “heeft steeds meer moeite aansluiting te vinden bij de wensen van huidige en nieuwe kunstbeoefenaars” (Van den Berg e.a. 2008: 48). Dit bevestigt de landelijke trend die Van den Broek beschrijft (2010c: 54).

Over het aantal totale amateurmusici in Tilburg is weinig bekend. Dit geldt met name voor de musici in ongeorganiseerd verband. In het beleidsplan voor de periode 2011 tot 2015 heeft Art-Fact wel gegevens opgenomen over het aantal georganiseerde gezelschappen dat tussen 1996 en 2010 subsidie vanuit de gemeente heeft ontvangen en het aantal deelnemers binnen deze verenigingen (Art-Fact 2010b: 15). Zoals af te lezen is uit Tabel 3.2 is het aantal zangers tot 2005 afgenomen, en loopt dit sindsdien langzaam weer op. Het aantal instrumentale deelnemers is tot 2000 gegroeid en vervolgens geleidelijk aan afgenomen. Dezelfde beweging is te zien in het aantal verenigingen. Het aantal vocale verenigingen in 2005 teruggelopen van 40 naar 35. Vanaf 2006 zijn er meer verenigingen bijgekomen, zodat er in 2010 uiteindelijk 52 vocale verenigingen zijn die een Financiële Basis Bijdrage (FBB) ontvangen vanuit Art-Fact. De instrumentale verenigingen zijn vanaf 1997 tien jaar lang stabiel gebleven, waarna een lichte daling te zien is en er in 2010 negentien over zijn gebleven.

In het beleidsplan staat geschreven dat in Tilburg “enorm veel clubs actief zijn op het gebied van instrumentale muziek” (Art-Fact 2010b: 7). Dit heeft volgens Art-Fact de afgelopen jaren veel kwaliteit en belangstelling onder de Tilburgse bevolking opgeleverd. Als voorbeeld wordt de serie 'Verrassende Ontmoetingen' genoemd, waarbij verschillende amateurorkesten uit zowel Tilburg als andere plaatsen in Nederland, met name uit de HaFa-sector, samenwerken en een kwalitatief hoogstaande productie op de planken zetten (Ibid.).

Ook vocale muziek is erg in trek in Tilburg. Zoals al in Tabel 3.2 te zien was is het aantal vocale verenigingen dat subsidie ontvangt flink gestegen. Opvallend is dat het aantal deelnemers minder hard gestegen is, wat er volgens Art-Fact op zou kunnen wijzen dat er meerdere kleine groepen opgericht zijn, “als gevolg van een behoefte aan diversiteit” (Ibid.: 8).

Art-Fact wil zich in de toekomst meer gaan richten op de ongeorganiseerde amateurkunstenaars in Tilburg (Art-Fact 2010a: 4). Dit is een groep waarover minder

bekend is, omdat zij zich niet in verenigingen manifesteren en meer op projectbasis bezig zijn met kunstbeoefening, waardoor het moeilijker is in te schatten om hoeveel personen het eigenlijk gaat en deze te bereiken. Hier wil Art-Fact in de beleidsperiode 2011-2015 meer op inzetten (Ibid.).

Tabel 3.2 Aantal verenigingen en deelnemers met een FBB tussen 1996 en 2010

Jaar	Verenigingen		Deelnemers	
	Vocaal	Instrumentaal	Vocaal	Instrumentaal
1996	40	19	1.745	852
1997	39	20	1.696	1.196
1998	38	20	1.685	1.196
1999	34	20	1.547	1.096
2000	36	20	1.585	1.202
2001	36	20	1.636	1.121
2002	36	20	1.665	1.153
2003	34	20	1.604	1.150
2004	35	20	1.566	1.070
2005	35	20	1.547	1.066
2006	39	20	1.605	1.020
2007	44	19	1.707	1.009
2008	50	18	1.747	953
2009	50	19	1.737	925
2010	52	19	1.798	878

Bron: Art-Fact 2010b: 15

Beste amateurkunstgemeente 2012

De gemeente Tilburg is begin dit jaar door Cultuurfonds Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) en Kunstfactor uitgeroepen tot beste amateurkunstgemeente 2012. Hiermee heeft ze de drie andere genomineerde Nederlandse gemeenten, Deventer, Lelystad en Zaanstad, achter zich gelaten. Dankzij deze titel mag Tilburg niet alleen een geldprijs van € 20.000 in ontvangst nemen, maar heeft de stad ook de eer om de Week van de Amateurkunst (WAK) te openen. Tilburg heeft vooral indruk gemaakt op de jury omdat de stad “zich heel bewust is van hoe amateurkunst anno nu door Tilburgers gebezigd wordt” (Cultuurfonds BNG en Kunstfactor 2012: 10). Er wordt volgens de jury enerzijds een “stevige basis van

ondersteuning en faciliteiten” geboden, onder andere door Art-Fact als servicepunt voor amateurs, anderzijds wordt er ingespeeld op nieuwe ontwikkelingen binnen het amateurkunstveld, zowel vanuit instellingen als individuele projecten (Ibid.).

In gesprek met het amateurmuziekveld

Amateurmuziek leeft in Tilburg. Uit de interviews blijkt dat er een enorm aanbod is aan voorstellingen, op professioneel gebied, maar ook zeker in het amateurmuziekveld. Volgens Ramon van den Boom, consulent vocale muziek bij Kunstbalie, is er genoeg te kiezen. “[...]Er gebeurt ook zo ontzettend veel, dat het bijna niet valt te voorkomen dat je in een weekend meerdere dingen hebt. Daar valt ook wel wat voor te zeggen, dat er altijd wat te kiezen is natuurlijk.” (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Ook zijn collega's bevestigen dit (Interview Kunstbalie II 19 juni 2012). Dit vormt meteen ook een probleem, zoals Rob van Steen, directeur van Theaters Tilburg aangeeft: “We hebben natuurlijk heel veel concurrenten, mensen kunnen gewoon kiezen wat ze willen. Er zijn zoveel vrijetijdsbestedingen, het maakt niet uit wat dat dan is, maar mensen moeten constant kiezen.” (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). Hij bedoelt hiermee niet alleen de professionele en amateurmuziek voorstellingen, maar heeft het hier over vrijetijdsbesteding in het algemeen. De consulenten instrumentale muziek van Kunstbalie geven aan dat er een overaanbod is, maar dat mensen, zeker tegenwoordig, hun geld maar een keer uit kunnen geven (Interview Kunstbalie II 19 juni 2012).

Er zijn in Brabant, en dus ook in Tilburg, nog veel muziekverenigingen actief. In Tilburg gaat het dan met name om koren, maar ook de harmonie- en fanfareverenigingen (HaFa) zijn nog erg actief in het amateurmuziekveld. Het amateurmuziekveld bestaat volgens Rob van Steen uit “het klassieke verenigingsleven, met dan ook nog traditionele voorkeuren, denk ik, in koren, harmonie en fanfare” (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). Ook in het interview met Art-Fact komt dit naar voren wanneer gevraagd wordt naar hun beeld van het amateurmuziekveld. Mariska van Beek zegt hierover: “[...] We [zien] wel een ontwikkeling, niet zozeer in Tilburg, maar dat in Brabant de amateurkunstsector sterk vertegenwoordigd is en dat het actief is en van aanpakken weet. [...] Vorig jaar tijdens de WAK was Brabant ook het

sterkst vertegenwoordigd.” (Interview Art-Fact 22 mei 2012). Haar collega Judith Ensel vult dit aan: “Het verenigingsleven is in het zuiden van Nederland veel sterker. Dat wil niet zeggen dat er in andere steden geen amateurkunst is, maar door de verenigingen is het sneller zichtbaar. Er zijn veel verenigingen: veel koren en veel blaasmuziek” (Interview Art-Fact 22 mei 2012). Dit bevestigt wat er in de literatuur over het amateurmuziekveld in Brabant en Tilburg wordt geschreven (Van den Berg e.a. 2008, Art-Fact 2010b).

Volgens de FTZ zijn er rond de zestig koren actief in Tilburg. Het palet aan koren in Tilburg is enorm divers. Dat blijkt niet alleen uit het grote bestand aan koren in de Amateurkunstgids van Art-Fact (Website Art-Fact 2012), maar is het eerste dat door Ramon van den Boom wordt genoemd wanneer hij het amateurmuziekveld in Tilburg omschrijft. “Het eerste woord dat hierbij in me opkomt is een enorme diversiteit. Je ziet in Tilburg op lokaal niveau al allerlei verschillende soorten koren.” (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Zo zijn er niet alleen diverse kerkkoren en kamerkoren actief, maar zijn er zelfs cultureel diverse koren bezig. Omdat deze groepen wat kleiner zijn, zijn de leden wel meer verspreid over de regio. Uit de interviews komt naar voren dat het niveau van de klassieke koren en orkesten in Brabant hoog is. Huub Kennis, van de serie Verrassende Ontmoetingen vertelt hierover: “Dat is de kracht ook van de amateurorkesten, dat die heel veel repeteren, en daardoor zeker zo goed zijn als een symfonieorkest.” (Interview Verrassende Ontmoetingen 7 juni 2012). Ook Ramon van den Boom geeft aan dat met name een aantal koren een hoog niveau hebben. (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012).

Boyke Brand benadrukt in het interview dat dit verenigingsleven te herleiden is naar vroeger. Tilburg was een arbeidersstad waarbij veel mensen na het werk elkaar op zochten en muziek maakten of zongen. Het zijn “doeners”, zo zegt hij, wat inhoudt dat er veel georganiseerd wordt vanuit de burgers, zowel vroeger als nu (Interview Factorium 15 mei 2012). Dat amateurmusici dingen zelf willen doen komt in meerdere interviews naar voren. Niet alleen in het interview met Souvenir Muziektheaterproducties (Interview Souvenir 30 mei 2012), maar ook in het interview met consulenten instrumentale muziek van Kunstbalie wordt dit benadrukt: “Het is ook nog eens zo dat de amateurmuzikanten vooral, en ik denk amateurkunstenaars in het algemeen, het zelf [willen] doen.” (Interview Kunstbalie II 19 juni

2012).

Podia in Tilburg

Niet alleen het aanbod van amateurmuziek in Tilburg is groot, ook het aantal podia waar de amateurmusici optreden is divers. Allereerst bieden de professionele podia, of formele podia zoals Noordman e.a. deze podia noemen, als Theaters Tilburg en poppodium 013, de mogelijkheid voor gezelschappen en musici om zich te presenteren (Noordman e.a. 2011: 6). Daarnaast vinden veel optredens plaats op kleinere locaties, wat in het onderzoek van Noordman e.a. de informele podia zijn, waaronder diverse kerken, buurthuizen en in cafés (Noordman e.a. 2011: 8). Art-Fact geeft op zijn website een overzicht van diverse podiumlocaties in Tilburg (Website Art-Fact 2010). Dit overzicht bleek na controle van alle locaties verouderd te zijn. In Bijlage II is een door mij geactualiseerd overzicht van de beschikbare podiumlocaties in Tilburg te vinden.¹⁶

Een veelgenoemd podium is de concertzaal van Theaters Tilburg. Hier worden naast professionele voorstellingen presentaties en lunchconcerten gegeven door studenten van de FHK (Interview FHK 14 mei 2012), de concerten van de serie Verrassende Ontmoetingen vinden onder andere hier plaats en de zaal is te huur voor (amateur)gezelschappen. Gezelschappen blijken graag te willen spelen in de concertzaal (Interview Art-Fact 22 mei 2012).

Voorheen werd ook regelmatig opgetreden in buurthuizen, maar dit is lastiger geworden, omdat optredens met name op zondag plaats vonden en buurthuizen hun locatie niet meer willen verhuren, of ineens een aanzienlijk hoger huurbedrag vragen (Interview Verrassende Ontmoetingen 7 juni 2012).

De afgelopen jaren zijn er een aantal kleinere podia weggevallen, zoals Theater Zaal 16, het MIDI theater en Theater La Vida (Interview Art-Fact 22 mei 2012). Met de komst van het nieuwe gebouw van Factorium in januari 2012 is een behoefte van veel verenigingen vervuld

¹⁶ Het overzicht van podiumlocaties in Tilburg van Art-Fact is door mij aangevuld en aangepast. Bovendien is geprobeerd de capaciteit van de zalen zoveel mogelijk te achterhalen, voor zover dit op de websites te vinden was. Locaties die niet opgenomen zijn in het overzicht zijn wijkcentra en multifunctionele accommodaties van onder andere stichting de Twern, een organisatie voor maatschappelijke diensten. Deze organisatie wilde niet opgenomen worden in het overzicht omdat ze bang waren hiermee een verkeerde doelgroep aan te trekken. Optredens zijn wel mogelijk wanneer dit door jongeren i.s.m. de Twern georganiseerd zou worden. Ook is hier maar een beperkt aantal kerken opgenomen, waarschijnlijk zijn er meer kerken die gebruikt (kunnen) worden als locatie voor met name instrumentale en vocale muziek, maar dit is niet terug te vinden op de beschikbare websites.

(Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Er staat namelijk niet alleen een gebouw in het centrum van de stad dat met alle moderne voorzieningen voor amateurmusici is voorzien, er is een kleine zaal bijgekomen, die ook gehuurd kan worden voor optredens. De zaal is met een capaciteit van ongeveer tweehonderdvijftig zitplaatsen kleiner dan de Concertzaal Tilburg, en hierdoor beter behapbaar voor (kleinere) verenigingen (Interview Factorium 15 mei 2012). Deze maken hier dan ook veelvuldig gebruik van (Ibid.). Ook de meer kleinschalige concerten van Verrassende Ontmoetingen vinden hier plaats (Interview Verrassende Ontmoetingen 7 juni 2012), evenals de concerten van, met name het jeugdkoor van, Souvenir Muziektheaterproducties (Interview Souvenir 30 mei 2012).

Ramon van den Boom noemt ook een vijftal kerken in Tilburg waar regelmatig concerten plaatsvinden, met name vocale klassieke muziek, en waar in een enkel geval ook door koren gerepeteerd wordt (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Hij verteld later in het interview wel dat koren steeds meer op zoek gaan naar nieuwe (onconventionele) locaties om op te treden, zoals het Natuurmuseum in Tilburg. Als reden hiervoor noemt Van den Boom dat de meer conventionele locaties vaak kerken zijn, en dat steeds meer mensen zich minder verbonden voelen met de kerk, en koren af willen van de link hiermee (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Een ander voorbeeld dat hij hierbij noemt is het Cenakel, een oude kloosterkapel, die door de inrichting en kunstwerken aan de muur “ontdaan is van de directe link met de kerk, maar die wel heel bruikbaar is als locatie.” (Ibid.).

Daarnaast zijn een aantal genoemde locaties culturele centra in onder andere Berkel-Enschot (CC de Schalm), Goirle (CC Jan van Besouw) en Hilvarenbeek (CC Elckerlijc) (Interviews FTZ 22 mei 2012, Souvenir 30 mei 2012, Verrassende Ontmoetingen 7 juni 2012).

Publiek voor amateurmuziek

In bijna alle interviews wordt aangegeven dat het publiek bij optredens hoofdzakelijk bestaat uit de achterban van de leden. Om deze reden willen amateurgezelschappen het liefst optreden in hun eigen regio (Interview Kunstbalie II 19 juni 2012). Ook de presentaties van de leerlingen van Factorium worden met name bezocht door de eigen achterban (Interview Factorium 15 mei 2012). Ramon van den Boom geeft aan dat met name kleine koren moeite hebben met het vinden van nieuw publiek (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Opvallend is

ook dat amateurmusici met name graag zelf muziek maken, maar daardoor niet automatisch ook andere (amateur)voorstellingen bezoeken (Interview Kunstbalie II 19 juni 2012). In het interview met de FTZ wordt verteld dat tijdens hun presentatieconcerten publiek wegging zodra zijzelf, of het koor waarvoor ze kwamen, opgetreden had (Interview FTZ 22 mei 2012). Judith Ensel, van Art-Fact zegt hierover: “Het is niet zo, weet ik ondertussen, dat iemand die zingt er ook automatisch van houdt om naar andere koren te gaan of van klassieke muziek houdt, terwijl ze toch met zang en muziek bezig zijn. Dat zou op zich al een interessante groep zijn, om eens te onderzoeken als eigen groep: mensen die zelf aan kunsten doen, wat is hun interesse dan, op wat voor manier willen zij in contact komen met kunst?” (Interview Art-Fact 22 mei 2012). Zij legt hiermee een interessante vraag bloot, namelijk “Hoe kan je, ook als het om amateurkunstproducties gaat, deze op een betere manier onder de aandacht brengen van een groter publiek? Hoe kan je die groep, die enerzijds zelf op het podium staat, maar anderzijds ook misschien wel potentieel geïnteresseerd is, stimuleren om toch ook naar andere voorstellingen te gaan?” (Interview Art-Fact 22 mei 2012).¹⁷

De dag waarop concerten gegeven worden blijkt van invloed te zijn op de komst van het publiek. Zo geven de bestuursleden van de FTZ aan dat sommige mensen liever op zaterdagavond een concert bezoeken, terwijl anderen dit liever op zondagmiddag zouden doen (Interview FTZ 22 mei 2012). Huub Kennis voegt hier de vrijdagavond nog aan toe als geschikt tijdstip om een concert te programmeren (Interview Verrassende Ontmoetingen 7 juni 2012).

In twee interviews werd aangegeven dat ook de weersomstandigheden van invloed zijn. Hoewel amateurgezelschappen dit niet kunnen voorspellen, kan hier indirect wel rekening mee gehouden worden. Ramon van den Boom vertelde dat zijn koor eens een concert gaf in een kerk, terwijl buiten een dik pak sneeuw lag. De kerk bleek heel moeilijk te verwarmen te zijn, waardoor het ook binnen erg koud was. Hierdoor was de opkomst van het publiek erg laag (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Dit is iets waar je als gezelschap wel rekening mee kan houden, dat je in de winterperiode een locatie zoekt die op dat moment geschikt is, en bijvoorbeeld goed te verwarmen is. “Mensen willen tegenwoordig een totaalervaring, [...] een avond uit waarbij alles klopt.” (Ibid.). Willen amateurgezelschappen meer publiek trekken,

¹⁷ Op deze vraag kan in dit onderzoek geen antwoord gegeven worden, maar dit zou wel een interessant onderzoek kunnen zijn in de toekomst.

dan is dit iets dat ze in hun achterhoofd moeten houden.

Problemen binnen het amateursmuziekveld

Dat er van oudsher een traditie in Tilburg is met een verenigingscultuur, vertelt ook Boyke Brand. Hij herkent hierin meteen een trend die de afgelopen jaren is opgekomen.

“Verenigingen komen uit een bepaalde cultuur en zijn van oorsprong vrij naar binnen gericht. Dat houden ze allemaal in stand, maar uiteindelijk merken ze dat het om hen heen allemaal aan het veranderen gaat. Er is steeds meer jeugd die het niet meer zo vanzelfsprekend vindt om bij een vereniging te gaan, zij willen veel meer individuele dingen doen.” (Interview Factorium 15 mei 2012). Dit is een trend die niet alleen in de literatuur beschreven wordt (Van den Broek 2010c: 54, Art-Fact 2010b: 48), maar ook in alle interviews terug te horen is. De een juicht het toe, de ander verafschuwt het.

Er wordt in meerdere interviews aangegeven dat verenigingen steeds meer moeite hebben om leden te vinden die zich willen binden aan een koor of orkest. Hierdoor moeten niet alleen steeds opnieuw projectzangers of -musici geregeld worden, maar heeft het ook invloed op de publieksaantallen. Doordat de verenigingen kleiner worden, is ook hun achterban minder groot. Om toch nog genoeg publiek te kunnen trekken is het daarom belangrijk om open te staan, naar buiten te treden en samen te werken met andere koren, orkesten of instellingen. Anders kan dit tot gevolg hebben dat er gezelschappen zijn die het niet gaan redden (Interview Kunstfactor 29 mei 2012; Interview Kunstbalie I 12 juni 2012).

Daarnaast geven zowel de bestuursleden van Souvenir als Ramon van den Boom aan dat er, zeker onder de koren, sprake is van een mate van vergrijzing (Interview Souvenir 30 mei 2012; Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Om de terugloop van leden tegen te gaan wordt geprobeerd om bijvoorbeeld meer aandacht te besteden aan podiumpresentatie, verbinding te zoeken met andere kunstdisciplines (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012), het concentreren op het neerzetten van kwalitatief goede producties en het gebruik van sociale media (Interview Souvenir 30 mei 2012).

Een tweede probleem waar amateursmuziekverenigingen tegenaan lopen is het gebrek aan publiciteitsmogelijkheden. Dit wordt door zowel Huub Kennis genoemd als door de bestuursleden van de FTZ en Souvenir Muziektheaterproducties. De bestuursleden van de FTZ

gaan er nog steeds vanuit dat er stukken in de krant gezet moeten worden en klagen er dan ook over dat dit niet altijd gebeurt of dat er dan (veel) geld voor betaald moet worden (Interview FTZ 22 mei 2012). Judith Ensel zegt hierover: “[...] Al sta je in de krant, dat wil niet zeggen dat mensen komen.” (Interview Art-Fact 22 mei 2012).

De meeste verenigingen maken gebruik van posters en/of flyers om hun concerten onder de aandacht te brengen, maar ook dit blijkt weinig nieuw publiek aan te trekken. Deze posters moeten er volgens Ensel vooral aantrekkelijk uitzien om publiek te trekken, maar veel verenigingen hebben geen idee hoe ze hun promotie goed moeten aanpakken (Interview Art-Fact 22 mei 2012).

Hoewel de ene vereniging hier meer aandacht aan besteedt en moeite voor doet dan de ander, Souvenir werkt bijvoorbeeld met sociale media zoals Facebook, kan een verklaring hiervoor liggen in de nog redelijk traditionele manier waarop verenigingen bestuurd worden. Zo is er voor amateurverenigingen bijvoorbeeld de mogelijkheid om activiteiten of berichten te plaatsen op zowel de website van Art-Fact als van Kunstbalie. Er is op beide websites een deel speciaal ingericht voor de amateurs, waar ze op in kunnen loggen (Interview Art-Fact 22 mei 2012). Er zijn dus wel degelijk mogelijkheden voor amateurverenigingen, buiten de kranten, om activiteiten te promoten. Bovendien is het mogelijk om te adverteren in de programmabrochure van Theaters Tilburg, zoals Verrassende Ontmoetingen doet (Interview Verrassende Ontmoetingen 7 juni 2012). De kosten hiervoor zijn € 500,- per voorstelling. Bovendien is er voor verenigingen de mogelijkheid om hun activiteit(en) kosteloos te promoten op een pagina waarop alle cultuur uit de regio vermeld staat (E-mail S. Mager 9 juli 2012).¹⁸

Een laatste probleem dat alle geïnterviewde verenigingen en instellingen aankaartten, is het feit dat de concertzaal van Theaters Tilburg erg groot is. Hoewel de meeste informanten de huurtarieven voor de concertzaal voor amateurverenigingen erg schappelijk vinden (Interview Art-Fact 22 mei 2012, Interview Kunstbalie I 12 juni 2012, Interview Souvenir 30 mei 2012), hebben zij er grote moeite mee de zaal voldoende gevuld te krijgen en hiermee uit de kosten te komen. Voor de concertzaal hanteert Theaters Tilburg de regeling dat ze twintig

¹⁸ Er komt een nieuwe regeling voor de tarieven van het vermelden van activiteiten. Het is mogelijk dat de gratis pagina in de brochure voor verenigingen dan komt te vervallen en dat er een ander tarief gerekend gaat worden. Het besluit hierover wordt in oktober 2012 genomen (E-mail S. Mager 9 juli 2012)

procent van de opbrengst van de kaartverkoop krijgen, met een minimum van € 775,- exclusief btw. Voor de huur van de schouwburgzaal of de studiozaal hanteren zij een korting van 64% op de kosten van het in te huren personeel (Theaters Tilburg 2012: 3). Indien de zaal gemakkelijk vol te krijgen zou zijn, zouden verenigingen de kosten uit de opbrengst van de kaartverkoop kunnen halen, maar het blijkt lastig te zijn om bijna achthonderd kaarten te verkopen. Hierdoor zijn de kosten van de concerten moeilijk terug te verdienen en is de concertzaal in verhouding erg duur. Om dit op te vangen zijn er steeds meer koren en gezelschappen die samen een programma op de planken zetten, om zodoende genoeg kaarten te kunnen verkopen en de kosten te kunnen verdelen.

Tilburg heeft dus een breed amateurmuziekveld, waar met name veel koren en orkesten actief zijn. Om het amateurmuziekveld in stand te houden moeten verenigingen en instellingen meer inspelen op de wensen van de amateurmusici. Door samen te werken en hun kennis en krachten te bundelen staan ze sterker in het veld. Op welke manieren dit mogelijk is staat beschreven in het volgende hoofdstuk.

Deel 2: Samenwerking

Hoofdstuk 3: Samenwerking in theorie

Samenwerking in de culturele sector

Cultuurnetwerk heeft in 2006 een studie laten uitvoeren naar vormen van samenwerking tussen culturele instellingen en gemeenten op het gebied van cultuureducatie (Hagenaars e.a. 2011). Voor dit onderzoek is een literatuurstudie uitgevoerd naar de bestaande kennis over cultuureducatie en samenwerking in het veld. Daarnaast hebben de onderzoekers gekeken wat er in de literatuur geschreven is over samenwerkingstheorieën in de bedrijfswereld. Deze theorie hebben ze vertaald naar de cultuursector. Vervolgens is er een onderzoek uitgevoerd naar voorbeelden uit de praktijk, die vervolgens gekoppeld worden aan de theorie.

Hoewel dit onderzoek gericht is op cultuureducatie zijn een aantal van de genoemde samenwerkingsvormen ook van toepassing op samenwerkingsverbanden in het amateurkunstveld. De studie geeft niet alleen een overzicht van de gekozen samenwerkingsverbanden in theorie en praktijk, het biedt ook een handreiking naar instellingen, zodat deze weten waar ze rekening mee moeten houden wanneer ze een samenwerkingsverband aangaan met een andere partij.

Hagenaars e.a. schrijven dat vanuit de overheid gestimuleerd wordt dat instellingen “efficiënter, marktgerichter en meer ondernemend gaan werken” (Hagenaars e.a. 2006: 13). Om dit te bereiken is samenwerking onvermijdelijk. Op deze manier kunnen niet alleen kosten bespaard worden, maar kan ook informatie en (specifieke) kennis uitgewisseld worden. Hierdoor hoeft een instelling deze specialistische kennis niet in huis te halen, maar maakt gebruik van de kennis of vaardigheden die een andere instelling bezit (Ibid.: 14).

Een organisatie moet, wil het de eigen doelstelling bereiken, kiezen voor een samenwerkingsvorm die aansluit op de doelstelling en de organisatie. Hierbij worden twee varianten onderscheiden, namelijk samenwerking binnen een sector (horizontaal) en samenwerking met partners uit andere sectoren (verticaal). Ook worden er twee basisvormen genoemd voor samenwerking: “samen doen” en “samen gaan” (Ibid.).

Samenwerkingsverbanden waarbij culturele instellingen samen gaan zijn hebben in het verleden wel plaatsgevonden¹⁹, maar zijn op het moment (nog) niet van toepassing op het

¹⁹ Bijvoorbeeld Kunstbalie, een fusie van het BisK en het CVA tot één organisatie voor amateurkunst en kunsteducatie.

amateurkunstveld in Tilburg. De focus ligt dus op de vormen van samenwerkingsverbanden waarbij organisaties samen doen, en hierbij hun eigen identiteit en onafhankelijkheid behouden.

Hagenaars e.a. noemen vier vormen van 'samen doen': dienstverleningsverband, partnership, joint venture en federatie. Onder dienstverleningsverband vallen drie vormen, namelijk detachering, uitbesteding en co-makerschap (2006: 14-15). Deze vormen worden verderop in dit hoofdstuk uitgebreider besproken.

Voor iedere organisatie is het van belang dat beide partijen ervoor open staan om te willen leren van de andere partij, deze partij begrijpt, elkaars belangen helder zijn, dat er wederzijds respect en vertrouwen is en dat partijen elkaar als gelijkwaardig zien en behandelen. Door een balans te vinden tussen het wederzijds belang en dat van de eigen organisatie en een open communicatie naar elkaar toe wat betreft motieven, doelen en belangen ontstaat een vertrouwensband tussen de verschillende partijen (Ibid.: 17). Dit is belangrijk voor een succesvol verloop van de samenwerking, "Alle partijen moeten ten slotte een belang hebben bij het slagen van de samenwerking." (Ibid.). Ook moet er een partij zijn die het voortouw neemt, "[...] die door alle partijen wordt geaccepteerd en het initiatief neemt bij het opzetten van de samenwerking." (Ibid.). Voordat een organisatie besluit tot samenwerken wordt aangeraden dat zij vooraf vaststelt wat zij verstaat onder het begrip samenwerking, zich verdiept in de mogelijke samenwerkingsverbanden, maar ook erbij stilstaat wat het te behalen doel van de organisatie is (Ibid.). Hagenaars e.a. onderscheiden drie verschillende doelniveaus: Operationeel, tactisch en strategisch. Op operationeel niveau dient de samenwerking "ter ondersteuning van de dagelijkse werkzaamheden" van de organisatie(s). Bij samenwerking op tactisch niveau staat "ondersteuning van het beleid" van de organisatie(s) centraal. Het strategisch niveau houdt in dat samenwerking plaats vindt die "[...] gericht [is] op langdurig concurrentievoordeel voor één of beide [organisaties]." (Ibid.: 18).

Hiernaast wordt er ook onderscheid gemaakt in de mate van intensiteit van samenwerkingsverbanden. De autonomie en controle die een organisatie heeft over een project, activiteit of product verschuift naar mate de intensiteit van een samenwerking verhoogt. In Tabel 3.5 is te zien welke vorm van samenwerking aan welke mate van intensiteit gekoppeld kan worden.

Tabel 3.5 De intensiteit van de samenwerking

Intensiteit van de samenwerking				
Laag <-----> Hoog				
Autonoom handelen	Samenwerken op projectbasis	Langdurige relatie	Co-development	Integratie van activiteiten
Autonomie, volledige controle eigen operaties	Tijdelijk, projectleider maakt regels per project	Relatie op contractbasis, uitbestedende partij maakt regels	Langdurige relatie waarin beide partijen inspraak hebben	Integratie van activiteiten door oprichting van joint venture, stichting of B.V.

Bron: Hagenaars e.a. 2006: 19

Alle hieronder beschreven samenwerkingsvormen kunnen tot stand komen op vrijwillige basis, uit noodzaak of uit dwang. Wanneer instellingen een samenwerkingsverband vrijwillig aangaan is dat vaak omdat de instelling een doel wil bereiken en samenwerking met partners meer kansen biedt. Indien een instelling zelf de kennis, kunde of middelen mist om hun doel te bereiken is samenwerking met partners die deze kennis of middelen wel bezitten noodzakelijk om het beoogde doel te bereiken. Samenwerking op basis van dwang komt volgens Hagenaars minder vaak voor.²⁰ In dit geval kan het bijvoorbeeld zijn dat een of meerdere partners minder of geen subsidie ontvangen, waardoor de organisaties hun doel los van elkaar niet meer kunnen bereiken. Door hun krachten te bundelen en intensiever samen te gaan werken kan het toch mogelijk zijn ieders doelen na te streven met behulp van de andere partijen (Hagenaars e.a. 2006: 22, 30, 37, 53, 64).

Detachering

Hagenaars e.a. omschrijven het begrip detachering als “een dienstverleningsrelatie waar, al dan niet tijdelijk, personeel van een instelling wordt ingehuurd door een andere instelling”, waarbij beide partijen hun zelfstandigheid behouden (2006: 22).

Detachering komt als samenwerkingsvorm vooral voor wanneer een instelling bepaalde

²⁰ In de praktijkvoorbeelden die Hagenaars e.a. aandragen is de verhouding van kans, noodzaak en dwang 28:16:5, dwang komt dus beduidend minder voor dan noodzaak en kans (Hagenaars e.a. 2006: 27,34,42,51,61,70). Bovendien wordt dwang alleen genoemd bij de samenwerkingsvormen joint venture en federatie (Ibid.: 53,64)

(specialistische) kennis of vaardigheden mist, en deze inhuurt bij een andere instelling of organisatie, die deze kennis wel bezit. Wanneer hiervoor de juiste persoon is gevonden zullen afspraken gemaakt moeten worden over taakinhoud, duur van de overeenkomst en de kosten die de detachering met zich meebrengt. Deze afspraken worden vastgelegd in een contract (Hagenaars e.a. 2006: 22). Het doel van de detacheringsovereenkomst is in de meeste gevallen operationeel, omdat de detachering het mogelijk maakt reguliere werkzaamheden van de instelling uit te voeren. De overeenkomst kan zowel van tijdelijke als van langere duur zijn, afhankelijk van de vraag van de instelling (Ibid.). Een tijdelijke detacheringsovereenkomst kan bijvoorbeeld afgesloten worden wanneer een vacature nog niet ingevuld is, terwijl het in dienst nemen van één of meerdere ZZP'ers een voorbeeld is van een meer structurele detacheringsovereenkomst is waarbij de einddatum niet bekend hoeft te zijn.

Tijdens een detacheringsovereenkomst vindt er vaak geen kennisoverdracht plaats, omdat de gedetacheerde een toegewezen opdracht uitvoert en het dienstverband na afloop eindigt (Ibid.). Afhankelijk van de opdracht die wordt toegewezen aan de gedetacheerde is het samenwerkingsverband tussen hem/haar en het bedrijf waar de werkzaamheden voor worden uitgevoerd meer of minder intensief. Het contact zal vooral plaatsvinden tijdens eventuele voortgangsgesprekken. Na afronding van de afgesproken opdracht, welke het resultaat is van de overeenkomst, eindigt het dienstverband (Ibid.).

De voordelen van detachering zijn het direct, en pas waar en wanneer nodig, kunnen inzetten van de ingehuurde persoon. Dit is efficiënt voor de instelling die deze persoon inhuurt, omdat ze er vanuit kunnen gaan dat de gedetacheerde de goede kennis en vaardigheden bezit om direct met de opdracht aan de slag te gaan. Daar staat tegenover dat gedetacheerden veel geld vragen en hun specialistische kennis meenemen zonder dat dit gedeeld is met de betreffende instelling (Ibid.).

Uitbesteding

Uitbesteding als samenwerkingsvorm wordt beschreven als “Een vorm van samenwerking waarbij een organisatie een product of dienst levert aan een andere organisatie onder vooraf overeengekomen voorwaarden.” (Ibid.: 30)

Ook bij uitbesteding is sprake van een dienstverleningsrelatie, maar in dit geval worden producten in plaats van personen afgenomen. Uitbesteding heeft vaak het ondersteunen van de reguliere werkzaamheden tot doel, en is dus vaak operationeel van aard (Ibid.). De samenwerking is vaak van korte duur, aangezien een instelling een product of dienst afneemt van een andere organisatie. Hierbij moeten duidelijke afspraken gemaakt worden, en is de intensiteit van de samenwerking afhankelijk van de wens van de afnemer. Indien deze een kant-en-klaar product inkoopt is er weinig overleg. Wanneer het product of de af te nemen dienst op maat gemaakt wordt voor de afnemende instelling zal er meer contact nodig zijn tussen de twee organisaties (Ibid.). Hierbij zijn beide partijen afhankelijk van elkaar: de leverancier is afhankelijk van de afnemer, omdat deze meerdere aanbieders kan hebben en dus kan kiezen voor het product dat het beste bij de instelling past; anderzijds is de afnemer afhankelijk van de leverancier omdat deze “[...] minder invloed heeft op de kwaliteit van het product of vastzit aan een meerjarig contract.” (Ibid.).

Er is in dit verband weinig sprake van kennisoverdracht, omdat een product kant-en-klaar geleverd wordt of door het producerende bedrijf op maat gemaakt wordt en de afnemer het vervolgens uitvoert. Uitbesteding heeft vaak een afgerond product tot resultaat, “[...] met als voordeel kwaliteitsverhoging, kostenverlaging en flexibiliteit.” (Ibid.). Opvallend hier is dat niet uitgelegd wordt waar dit voordeel precies in zit. We kunnen aannemen dat de kwaliteitsverhoging bewerkstelligd wordt door het feit dat de afnemer zelf niet de kennis en kunde bezit om het afgenomen product zelf zo te hebben kunnen maken, waardoor een beter product aangeboden kan worden dan wanneer zij dit zelf zouden hebben uitgevoerd. Anderzijds is de afnemer afhankelijk van de kwaliteit van het ingekochte product en heeft deze niet zelf de kennis om het product nog aan te passen. De kostenverlaging zal met name te maken hebben met het feit dat de producerende organisatie deze producten al heeft liggen en dat hier dus een vaste prijs aan vast hangt. Indien een product meer op maat gemaakt wordt zullen de bijkomende kosten ook duurder worden en kunnen we ons afvragen af of het altijd prijsverlagend werkt. Flexibiliteit zal vooral te maken hebben met de keuze van de afnemer. Deze kan zelf kiezen bij welke aanbieder producten ingekocht worden, en er kan zelfs voor gekozen worden het een bij de ene organisatie in te kopen en een ander product bij een andere organisatie (Ibid.). Aan de andere kant kunnen we hier vraagteken bij plaatsen, aangezien producten in sommige gevallen afgenomen worden voor

meerdere jaren, waardoor er juist een grote afhankelijkheid ontstaat, zowel voor de afnemer als de aanbieder. Indien een school bijvoorbeeld een meerjarig kunstmenu afneemt bij een centrum voor de kunsten, wat enerzijds zorgt voor een meer doorlopende leerlijn op het gebied van bijvoorbeeld muzikeducatie, zitten zij hier meerdere jaren aan vast, terwijl het programma niet blijkt aan te slaan of niet de gewenste resultaten bereikt onder de leerlingen.

Co-makerschap

Onder co-makerschap wordt “Een samenwerkingsvorm waarbij twee organisaties – in opdracht van en onder verantwoordelijkheid van een van hen – gezamenlijk tot een eindproduct komen.” verstaan (Hagenaars e.a. 2006: 37). De deelnemende organisaties zijn bij deze vorm van samenwerking dus betrokken bij zowel het ontwikkelen als uitwerken van het eindproduct. Dit eindproduct bestond voor de samenwerking dus ook nog niet als zodanig (Ibid.). Volgens Hagenaars e.a. is de organisatie die het initiatief heeft genomen om een samenwerking aan te gaan in de meeste gevallen de eindverantwoordelijke, voor zowel het proces voorafgaand aan het product, als het eindproduct zelf. Beide partijen zijn eigenaar van het eindproduct dat door middel van het co-makerschap tot stand komt (Ibid.).

Er kunnen verschillende achterliggende doelen zijn om een co-makerschap te starten. Wanneer een organisatie een product of dienst niet alleen kan ontwikkelen en uitvoeren zal het achterliggende doel vooral operationeel zijn. Wanneer kostenverlaging voor beide organisaties een uitgangspunt is, is het achterliggende doel meer tactisch van aard. Als er ten slotte uitgegaan wordt van effecten op de langere termijn, naar aanleiding van het ontwikkelde product, dan ligt hier een strategisch doel aan ten grondslag (Ibid.).

Bij co-makerschap brengen zowel de opdrachtgever als de co-maker hun eigen kennis of middelen in. Hierdoor vindt kennisoverdracht tussen beide organisaties plaats: tijdens de samenwerking kunnen de organisaties leren van elkaars kennis, maar door de ontwikkeling van het eindproduct komt ook nieuwe kennis tot stand (Ibid.).

Deze vorm van samenwerking vindt meestal op tijdelijke basis plaats. Nadat het eindproduct is ontwikkeld, loopt de overeenkomst tussen beide partijen af, omdat hiermee de doelen van de organisaties zijn bereikt. Hagenaars e.a. schrijven dat “[...] bij de

ontwikkeling van vernieuwende producten of diensten het doel vooraf niet eenvoudig te beschrijven is.” (Hagenaars e.a.: 38). De reden hiervoor wordt niet gegeven. Bovendien valt deze stelling te betwijfelen, aangezien we er vanuit kunnen gaan dat de opdrachtgever een doel voor ogen heeft wanneer ze een co-makerschap aangaan. Daarnaast moet ook de co-maker een doel hebben, anders zou het voor deze organisatie(s) geen nut hebben het co-makerschap aan te gaan.

Omdat beide partijen investeren in het uiteindelijk eindproduct zullen de kosten gedeeld kunnen worden, wat een groot voordeel is voor beide organisaties. Bovendien is door de samenwerking kennisoverdracht mogelijk, waarmee beide partijen hun eigen kennis uit kunnen breiden (Ibid.). Een nadeel is dat beide partijen afhankelijk zijn van elkaar. Het vervaardigen van het eindproduct kan vertraging oplopen of voortijdig afgebroken worden wanneer een van beide partijen de gemaakte afspraken niet nakomt of taken niet naar behoren uitvoert. Daarnaast brengt ook de kennisoverdracht een nadeel met zich mee, wanneer organisaties (vertrouwelijke) informatie, over bijvoorbeeld de instelling, achterhouden voor de partner, uit angst dat hier misbruik van gemaakt wordt, of kennis naar buiten brengen. Co-makerschap vraagt dus vertrouwen en een open houding van de partijen ten opzichte van elkaar (Ibid.).

Partnerschap

Over partnerschap schrijven Hagenaars e.a.: “Een instelling die een partnership aangaat voert op lange termijn – met de partner(s) gezamenlijk één of meerdere activiteiten uit.” (Ibid.: 45). Hierbij zijn alle partijen die deelnemen aan het partnerschap verantwoordelijk voor het verloop en resultaat van de samenwerking en hebben alle partijen beslissingsrecht. Ook zijn alle deelnemende partijen eigenaar van het eindproduct (Ibid. 45, 46)

Deze vorm van samenwerking is hierdoor gecompliceerder dan de voorgaande samenwerkingsvormen, omdat bij alle beslissingen overeenstemming moet zijn tussen de verschillende partijen. Hagenaars e.a. raden daarom aan dat partners voorafgaand aan de samenwerking de beoogde doelen al naar elkaar uitspreken en gezamenlijke doelen vastleggen (Ibid.: 45). Alle instellingen blijven zelfstandig en behouden hun eigen identiteit,

dus een partnerschap heeft in het algemeen geen organisatorische gevolgen voor de instellingen (Ibid.).

Ook bij partnerschap kunnen de achterliggende doelen verschillend zijn. Wanneer de partners door middel van samenwerking kwaliteitsverhoging van de activiteit kunnen bewerkstelligen, dan is dit een operationeel doel. Wanneer het doel tactisch van aard is, kan dit zijn omdat bijvoorbeeld de kosten van een te organiseren activiteit gedeeld kunnen worden. Er kan gesproken worden van een strategisch doel wanneer het partnerschap ervoor zorgt dat “[...] de concurrentiepositie van samenwerkende instellingen verbetert, omdat zij nieuwe producten aan kunnen bieden die andere instellingen niet kunnen leveren.” (Hagenaars e.a. 2006: 45).

Vaak start een partnerschap niet als zodanig, maar starten twee of meerdere partners een tijdelijk project, wat uiteindelijk kan resulteren in een partnerschap. Het voordeel is dat de partners al hebben samengewerkt en dus al weten hoe de samenwerking is verlopen.

Doordat de samenwerking erg intensief is, zijn alle partners sterk van elkaar afhankelijk en moeilijk vervangbaar. Door het wegvallen van een van de partners zouden meteen specifieke kennis of middelen wegvallen. Ook hierbij maken de partners niet alleen gebruik van elkaars kennis en wordt kennis uitgewisseld, maar ontstaat ook nieuwe kennis door het vervaardigen van een nieuw product (Ibid. 45-46).

Hagenaars e.a. schrijven dat de informele uitvoeringsconstructie een nadeel is van partnerschap (Ibid.: 46). Ze stellen dat het onwaarschijnlijk is dat vooraf een samenwerkingscontract wordt afgesloten vanwege het beslissingsrecht van alle partners, terwijl eerder geschreven wordt dat “[...] afspraken over besluitvorming, bekostiging en overleg [geen] overbodige luxe [zijn].” (Ibid.: 46,45). Dit is te weerleggen door alle partijen duidelijke afspraken te laten maken en deze eventueel vast te laten leggen in een contract of overeenkomst, waarmee de samenwerking een formeler karakter krijgt, maar hierdoor ook meer zekerheid biedt aan alle participerende partijen. Een ander nadeel, volgens Hagenaars e.a., is dat de verdeling van het resultaat onder de verschillende partners lastig is (Ibid.: 46). Ook hierover zullen vooraf of gedurende het proces duidelijke afspraken gemaakt moeten worden.

Joint Venture

“Een joint venture is een samenwerkingsvorm waarin twee of meer organisaties een nieuwe onderneming oprichten van waaruit (nieuwe) gezamenlijke activiteiten worden ontplooid.” (Hagenaars e.a.: 53). Hierbij zijn alle partners gedeeld eigenaar van het eindproduct. Omdat een nieuwe onderneming opgericht wordt en er vaak meerdere partijen participeren is een joint venture een complexe vorm van samenwerking. Om het proces goed te laten verlopen zullen er vooraf duidelijke afspraken gemaakt moeten worden en zullen alle partijen hun belangen en doelen kenbaar moeten maken naar elkaar (Ibid.).

Wanneer een joint venture opgericht wordt om producten of diensten gezamenlijk te ontwikkelen vanuit een nieuw beleid is het gezamenlijke achterliggende doel tactisch van aard. Wanneer de samenwerking instellingen een langdurig concurrentievoordeel oplevert spelen strategische doelen op de achtergrond mee (Ibid.)

Er wordt nieuwe kennis gecreëerd wanneer een joint venture nieuwe producten of diensten ontwikkeld. Daarnaast wisselen de verschillende organisaties hun specifieke kennis uit en maken ze gebruik van de kunde en middelen van andere partijen. Wanneer een van de partners wegvalt zal een vervanger gevonden moeten worden die een vergelijkbare inbreng kan leveren, wat erg moeilijk kan zijn. Bovendien moeten er dan opnieuw afspraken gemaakt worden (Ibid.). Ook kan het voorkomen dat een van de partners meer kennis of middelen in te brengen heeft en hierdoor machtsverschillen ontstaan, wat geen uitgangspunt is van een joint venture. De partners zijn hierdoor dus in grote mate afhankelijk van elkaar (Ibid.).

Omdat er door de joint venture een langdurige en intensieve samenwerking tot stand komt, zullen de partijen op een open manier met elkaar moeten communiceren. Hagenaars e.a. schrijven dat de communicatie ook informeel zal zijn, maar dit kunnen we ons afvragen (Ibid.: 54). Dit zal grotendeels afhankelijk zijn van de onderlinge relatie tussen de verschillende partners en de manier waarop zij wensen en afspreken te communiceren. Wanneer er veel kleine organisaties participeren kan de communicatie informeler verlopen dan wanneer dit heel grote bedrijven zijn, anderzijds hangt dit af van het communicatiebeleid binnen de organisaties.

Een joint venture heeft als voordeel dat de eindproduct die ontwikkeld worden die de

partners op zichzelf niet hadden kunnen bewerkstelligen. Bovendien worden de risico's gespreid over de verschillende partners, mocht een eindproduct niet gerealiseerd worden (Ibid.). Hier staat tegenover dat de oprichting van een joint venture veel tijd, moeite en overleg kost, vanwege de complexe samenwerkingsstructuur. Bovendien moet de inzet van alle partners gelijkwaardig zijn, zodat er geen machtsverschillen hoeven te ontstaan (Hagenaars e.a. 2006: 54).

Federatie

De laatste vorm van samenwerking waarbij instellingen 'samen doen' die Hagenaars e.a. beschrijven is de federatie. Dit wordt omschreven als "Een bundeling van diverse zelfstandige organisaties, die hun activiteiten op bepaalde gebieden op elkaar afstemmen en eventueel gezamenlijk uitvoeren." (Hagenaars e.a. 2006: 64). Het bestuur van een federatie bestaat uit vertegenwoordigers van de deelnemende organisaties.

De organisaties hebben niet alleen hun eigen doelen en strategieën, maar behouden ook ieder hun eigen zelfstandigheid. Door de verschillende doelen kan het voorkomen dat er ook verschillende belangen een rol spelen die niet met elkaar overeenkomen. Dit maakt de samenwerking in zo een geval lastig, omdat er toch gezocht moet worden naar een manier waarbij overeenstemming bereikt wordt. Hagenaars e.a. noemen dit dan ook als een groot nadeel aan een federatie als samenwerkingsvorm (Ibid.: 65)

Voordat een federatie aangegaan kan worden is dus intensief overleg nodig, waarbij de gemaakte afspraken in een contract vastgelegd moeten worden. Hierbij worden niet alleen afspraken met betrekking tot gezamenlijke activiteiten vastgelegd, maar ook de verdeling van kosten en baten en eventuele juridische afspraken. De achterliggende doelen zijn vaak strategisch van aard, aangezien bijvoorbeeld een groter publiek bereikt kan worden, de federatie een breed gezamenlijk netwerk bezit of de federatie een sterkere positie inneemt in het veld en dus de concurrentiepositie versterkt (Ibid.: 64)

Iedere organisatie brengt haar eigen kennis en middelen in, waar andere organisaties gebruik van kunnen maken, en waardoor een grote hoeveelheid nieuwe kennis opgedaan wordt. Het is belangrijk dat er onderling vertrouwen is en dat er een open communicatie plaatsvindt, waarbij ieders kennis vrij beschikbaar is. Omdat de samenwerking daarnaast

langdurig van aard is en de participerende organisaties samen activiteiten beheren en uitvoeren, zijn de partijen sterk afhankelijk van elkaar. Wanneer een van de organisaties wegvalt is deze niet gemakkelijk vervangbaar (Ibid.: 64-65).

Hoewel het vormen van een federatie een moeilijke opgave is, zijn de uit te voeren projecten en afspraken hierna wel gemakkelijk te plannen. Wanneer goede onderlinge afspraken gemaakt zijn, staan de uit te voeren taken binnen de federatie en de partij die hiervoor verantwoordelijk is vastgelegd in het contract. Hierbij moet wel opgelet worden dat de onderlinge posities zoveel mogelijk gelijk blijven en er geen machtsverschillen ontstaan (Hagenaars e.a. 2006: 64, 65).

De hierboven beschreven samenwerkingsverbanden komen volgens Hagenaars e.a. voor op het gebied van cultuureducatie. Nu is het de vraag of deze vormen ook bruikbaar zijn binnen het amateursmuziekveld in Tilburg. Aan de hand van de gegevens die zijn verzameld tijdens de diepte-interviews zal ik in het volgende hoofdstuk kijken wat voor samenwerkingsverbanden er tussen culturele instellingen en verenigingen binnen het amateursmuziekveld in Tilburg al zijn en wat de wensen en ideeën zijn met betrekking tot samenwerking in de toekomst. Vervolgens zal ik aan de hand van de vormen die Hagenaars e.a. beschrijven bekijken welke samenwerkingsvormen al dan niet voorkomen in Tilburg, en deze beter kunnen benoemen.

Hoofdstuk 4: Samenwerking in de praktijk

Samenwerkingsverbanden in Tilburg

Er is al veel onderlinge samenwerking binnen het (amateur)muziekveld in Tilburg. Deze samenwerkingsverbanden worden in het algemeen door iedereen als positief ervaren. De verschillende samenwerkingen variëren van het huren van een zaal en repetitieruimtes tot het organiseren van een korenfestival of musicalproductie.

De FHK gebruik van onder andere de concertzaal van Theaters Tilburg om te repeteren en hun presentaties uit te voeren (Interview FHK 24 mei 2012). De FHK werkt daarnaast samen met Factorium. Zo hebben studenten van het conservatorium een concert gegeven voor de leerlingen van het Factorium en daarnaast een instrumentenmarkt georganiseerd, waar de kinderen kennis hebben kunnen maken met verschillende instrumenten (Interview FHK 24 mei 2012). Op deze manier wordt de verbinding gelegd tussen het (semi-)professionele veld en het amateursmuziekveld. Bovendien is er een denktank opgericht met daarin mensen van zowel het Factorium als de FHK, om te brainstormen over mogelijke gezamenlijke activiteiten in de toekomst (Interview FHK 24 mei 2012).

Verschillende koren in Tilburg en omgeving zoeken verbinding tot elkaar, om het op deze manier mogelijk te maken een optreden te kunnen geven in de concertzaal (Interview FTZ 22 mei 2012). Ook de koren van Souvenir Muziektheaterproducties zoeken andere koren op om mee samen te werken. Met name voor het operakoor is dit belangrijk, omdat anders sommige producties niet mogelijk zouden zijn (Interview Souvenir 30 mei 2012). Daarnaast maken zij voor zowel koor- als orkestleden regelmatig gebruik van (de kennissenkring van) docenten of studenten van Factorium en de FHK (Interview Souvenir 30 mei 2012).

Voor de opera Willem II, die plaats vond in het kader van de tweehonderdjarige stadsrechten van Tilburg, is een samenwerking tot stand gekomen tussen Souvenir, Theaters Tilburg, Factorium, de Fontys Hogeschool voor Journalistiek en het conservatorium. Hiervoor is een convenant afgesloten waarin afspraken werden vastgelegd over ieders taken. De deelnemende partijen brachten ieder hun eigen expertise, kennis of faciliteiten in (Interview Souvenir 30

mei 2012).

Tilburg Dansstad is een voorbeeld van een verregaande samenwerking tussen meerdere partijen. Simone Mager legt in het interview uit hoe de organisatie is vormgegeven: “Het is een stichting, waarbij de trekkers vertegenwoordigd zijn. Dat zijn Factorium, Danshuis Station Zuid, Fontys dansacademie, NWE Vorst en wij. [...] Het heeft ook echt een bestuur met een onafhankelijke voorzitter.” (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). Deze stichting organiseert verschillende activiteiten, zoals de Dansnacht en Dansmaand in Tilburg. Zowel in Theaters Tilburg als in theater De NWE Vorst vinden gedurende het theaterseizoen ook dansvoorstellingen plaats in het kader van Tilburg Dansstad.

Ook heeft Theaters Tilburg op 10 juni voor het eerst het festival Tilburg in Koor georganiseerd, in samenwerking met de FTZ. Dit festival heeft alle koren uit de gemeente Tilburg de mogelijkheid gegeven zich te presenteren in en rond de concertzaal. Nadat de directeur van Theaters Tilburg het initiatief heeft genomen en de FTZ heeft benaderd zijn er afspraken gemaakt over de taakverdeling. De FTZ heeft zich bezig gehouden met het benaderen en werven van de koren en de programmering voor de dag zelf. Theaters Tilburg heeft zich zodra de eerste opzet gemaakt was wat op de achtergrond gehouden en zich vooral beziggehouden met het maken van promotie en het bieden van de faciliteiten in de aanloop naar het festival en op de dag zelf (Interview FTZ 22 mei 2012; Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). Het idee is dat Tilburg in Koor een jaarlijks terugkerend festival wordt.

In het verleden heeft Theaters Tilburg landelijke korenevenementen gehad, maar dit is nu niet meer het geval (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012).

De hierboven beschreven samenwerkingen zijn hoofdzakelijk dienstverleningsrelaties (Hagenaars e.a. 2006: 15).

Wanneer een gezelschap zoals Souvenir Muziektheatersproducties voor een uitvoering de hulp in moet roepen van zangers of een orkest/musici, omdat hun eigen bezetting te kort schiet, is er sprake van een vorm van detachering (Ibid.: 22). Het achterliggende doel is operationeel van aard, aangezien er anders een tekort is aan zangers of musici. Een mogelijk achterliggend doel zou strategisch van aard kunnen zijn, omdat een vereniging de hoop kan hebben dat een projectdeelnemer na een uitvoering toch besluit om lid te worden.

Het inroepen van zangers buiten de eigen vereniging gebeurt niet alleen bij Souvenir, maar

ook voor andere koren of gezelschappen is het af en toe noodzakelijk hun ledenbezetting voor een bepaald concert aan te vullen met projectzangers en/of -musici. Afhankelijk van de afspraken die gemaakt worden zullen deze projectleden voor hun deelname betaald krijgen, en dus ingehuurd worden, of hier vrijwillig aan deelnemen. Nadat de uitvoering geweest is, is de samenwerking ook afgelopen (totdat ze eventueel in het vervolg weer meedoen aan een ander project). Er zijn steeds meer gezelschappen die bijvoorbeeld een dramaturg, regisseur of zangpedagoog inhuren. Ook hier is er sprake van detachering. In dit geval is er wel sprake van kennisoverdracht, aangezien er iemand met specifieke kennis wordt ingehuurd om die kennis over te brengen op de leden (Hagenaars e.a. 2006: 22).

Het gebruik van de zalen en faciliteiten van Theaters Tilburg door de FHK is het beste te omschrijven als een vorm van uitbesteding (Ibid.: 30). Hoewel er geen product geleverd wordt, is het beschikbaar stellen van de concertzaal voor repetities wel een dienst die door Theaters Tilburg aan de FHK geleverd wordt. De samenwerking is structureel van aard, aangezien de studenten regelmatig gebruik maken van de zaal. Eenzelfde soort samenwerking is er met Incubate²¹: tijdens het festival vinden er films en voorstellingen plaats in onder andere de Filmfoyer en de studiozaal (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012).

Ook de verhuur van de zaal aan amateurs, zowel door Theaters Tilburg als door Factorium, is een dienst die zij leveren aan anderen. Er wordt een contract getekend met daarin de gemaakte afspraken, zodat duidelijk is welke faciliteiten door de betreffende instelling aan de huurder geleverd worden. Bij het uitbesteden van de zaal zullen verschillende doelen een rol spelen (Hagenaars e.a. 2006: 18): voor de huurder is het voornamelijk een operationeel doel, aangezien hij niet beschikt over een geschikte zaal. Voor een instelling als Factorium of Theaters Tilburg zal het doel meer strategisch van aard zijn, aangezien dit mogelijk nieuw publiek of cursisten zou kunnen trekken en het in ieder geval de bekendheid met de zaal vergroot.

Wanneer koren elkaar opzoeken om bijvoorbeeld samen de Concertzaal Tilburg te huren, vaak omdat ze deze alleen niet gevuld krijgen, kunnen we spreken van co-makenschap (Hagenaars e.a. 2006: 37). Er wordt door de koren gezamenlijk een programma samengesteld, dat op de avond zelf uitgevoerd wordt en dus het eindproduct is. In dit geval is er maar een eenmalig product. Dit heeft een operationeel doel, aangezien de uitvoering zonder de samenwerking niet mogelijk was geweest. Hoewel dit geen complexe vorm van samenwerking is moeten er

²¹ Incubate is een festival voor independent culture, dat jaarlijks in Tilburg plaats vindt (www.incubate.org)

hierbij wel duidelijke afspraken gemaakt worden over de wederzijdse inspanning en verdeling van de kosten. Mocht dit niet gedaan worden, dan kan er achteraf onenigheid ontstaan over bijvoorbeeld de hoeveelheid verkochte kaarten per vereniging en de verdeling van de opbrengst (Voorbeeld: Interview Souvenir Muziektheaterproductie 30 mei 2012).

Ook Tilburg in Koor is een voorbeeld van co-maakenschap, omdat het project door Theaters Tilburg geïnitieerd is, met het korenfestival als resultaat. Nu het festival heeft plaatsgevonden houdt het samenwerkingsverband in principe op. Wel zijn er plannen om het festival jaarlijks te organiseren. In dat geval zou er een verschuiving plaats vinden richting een partnerschap, waarbij beide partijen beslissingsrecht hebben en dus ook samen de eindverantwoording dragen.

De kennisintensiteit van deze samenwerkingsvormen is laag, aangezien er met name diensten uitgewisseld worden, waarbij specifieke kennis niet van toepassing is. Deze samenwerkingen ontstaan vaak uit noodzaak, omdat een instelling of vereniging niet over de faciliteiten of middelen bezit die ze nodig hebben om hun doelen te bereiken.

Het principe van Tilburg Dansstad gaat een heel stuk verder dan de bovenstaande samenwerkingsvormen. Deze constructie kan benoemd worden als een joint venture (Hagenaars e.a. 2006: 53). De nieuwe onderneming is in het geval van Tilburg Dansstad een stichting, die verschillende nieuwe activiteiten heeft ontplooid. Hoewel dit samenwerkingsverband ook wel eigenschappen heeft van een federatie (afstemming activiteiten en duidelijke taakverdeling (Ibid.: 64-65)), ben ik van mening dat de joint venture een betere vorm is om de samenwerking te benoemen, aangezien een federatie meer gericht is op afstemming, maar de zelfstandigheid behouden wordt. Bij een joint venture, en dus ook Tilburg Dansstad is een compleet nieuwe organisatie opgericht, die haar activiteiten weliswaar afstemt op de programmering van de deelnemende instellingen, maar ook nieuwe activiteiten ontwikkeld en organiseert. Dit is bij een federatie niet het geval (Ibid.).

Samenwerking in de toekomst

Zoals in het onderzoek van Van den Broek al naar voren komt zal amateurmuziek in de toekomst meer projectmatige vormen aannemen (Van den Broek 2010c). Dit herkennen ook de meeste instellingen en verenigingen in Tilburg. Niet alleen Kunstbalie, maar ook Factorium en Art-Fact geven aan dat het belangrijk is verbindingen te leggen. Dit heeft volgens hen een

positieve invloed op het amateursmuziekveld omdat niet alleen een nieuw netwerk en nieuwe kennis tot stand gebracht wordt (Interview Art-Fact 22 mei 2012), maar dat dit ook de kans op subsidie vergroot (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012) en instellingen op deze manier beter kunnen voorzien in de behoeften van de stad (Interview Factorium 15 mei 2012). De heer Brand ziet mogelijkheden in het bieden van meer dan een voorstelling alleen. Hij stelt voor om voorstellingen te koppelen aan een inleiding of een workshop of iets dergelijks, zodat mensen meer kunnen beleven wat de voorstelling inhoudt (Interview Factorium 15 mei 2012). Ook ziet hij mogelijkheden voor het ontwikkelen van een programma of activiteiten voor een speciale doelgroep, zoals kinderen met autisme (Interview Factorium 15 mei 2012). Bovendien ziet hij de mogelijkheden van het hebben van een podium en zou hij professionele voorstellingen op het podium van Factorium plaats willen laten vinden, om zo de professionele kunst naar de amateurs te brengen. Hierin ziet hij een rol weggelegd voor Theaters Tilburg, aangezien zij kleine producties op het podium van Factorium zouden kunnen programmeren (Interview Factorium 15 mei 2012). Dit draait hij vervolgens ook nog om: dat hij de wens heeft dat Theaters Tilburg kwalitatief goede amateurvoorstellingen zou kunnen programmeren in hun zalen (Interview Factorium 15 mei 2012). Voor de FTZ is het door hun beleidsveranderingen²² nog zoeken naar hun hernieuwde functie. Wel geven zij aan dat zij in de toekomst meer contact willen zoeken met andere koepelorganisaties, om daarmee te kijken wat de mogelijkheden zijn (Interview FTZ 22 mei 2012). Bovendien uiten zij de behoefte dat zij graag een plek zouden willen in de seizoensbrochure van Theaters Tilburg. Ook Stichting Souvenir Muziektheaterproducties geeft deze wens, hoewel zij dan de voorkeur hebben voor een vermelding op de website, omdat ze van mening zijn dat papieren publiciteit te traag is, zeker omdat de tekst ruim voor het seizoen begint aangeleverd moet worden (Interview Souvenir 30 mei 2012). Hier is uit op te maken dat de verenigingen wel publiciteit willen, maar er het liefst niets voor zouden willen betalen (met uitzondering van Verrassende Ontmoetingen). Souvenir is op de hoogte van het feit dat er berichten geplaatst kunnen worden op de website van Art-Fact, maar zouden dit ook nog eens willen zien op de website van Theaters Tilburg. Het lijkt alsof ze mee willen

²² De FTZ organiseerde voorheen altijd de presentatieconcerten voor hun leden, waar een subsidietoekenning aan vast zat vanuit Art-Fact. Deze regeling is komen te vervallen, Art-Fact gaat de subsidies verdelen a.d.h.v. een soort prestatie/beloningssysteem. Aan hoe meer voorwaarden koren voldoen, hoe meer subsidie ze kunnen ontvangen. Bovendien heeft Art-Fact voor een groot deel de informerende rol richting de koren overgenomen. De FTZ is daarom op zoek naar een nieuw beleid, waarin hun focus breder komt te liggen, namelijk op het hele vocale veld i.p.v. Alleen naar hun leden (Interview FTZ 22 mei 2012, interview Art-Fact 22 mei 2012).

liften op de naam die Theaters Tilburg heeft, want het is eerder de taak van Kunstbalie of Art-Fact, en niet van Theaters Tilburg, om in een dergelijk platform te voorzien. Wel zouden ze amateurvoorstellingen kunnen aankondigen of plaatsen in hun programma op de website. Na terugkoppeling met Theaters Tilburg blijkt dat deze mogelijkheden er al zijn en dat alle concerten op de website worden geplaatst. Blijkbaar zijn de amateurverenigingen hier niet van op de hoogte.

Hoewel dit niet direct betrekking heeft op het meer inzetten van de concertzaal, zou het ook een mogelijkheid kunnen zijn om ondersteuning te bieden in het maken van publiciteit. Dit zou naar mijn mening op twee manieren kunnen: het maken van publiciteit voor amateurvoorstellingen die plaatsvinden in de zalen van Theaters Tilburg. Zij zouden hier hun voordeel mee kunnen doen door op al deze publiciteit ook eigen hun logo of naam te vermelden, wat de zichtbaarheid van de instelling in de stad en onder de achterban van het gezelschap kan vergroten. Een andere mogelijkheid is om in samenwerking met Art-Fact een workshop of iets dergelijks te organiseren, waar amateurverenigingen aan deel kunnen nemen, en waarbij ze vaardigheden en tips leren over het maken van (goede) publiciteit. Natuurlijk zouden deze diensten niet kosteloos hoeven zijn, maar kan er een vergoeding tegenover staan. Theaters Tilburg heeft de kennis en de middelen voor het maken van goede publiciteit, en zou zo op een andere manier in de behoeften van amateurmusici voorzien. Vanuit verenigingen blijkt er ook de behoefte te zijn om in buurthuizen op te treden (Interview Verrassende Ontmoetingen 7 juni 2012). Dit blijkt lastig te zijn omdat niet alle buurthuizen hieraan mee kunnen of willen werken. Ramon van den Boom geeft aan dat verenigingen in de toekomst meer op zoek zullen gaan naar nieuwe (onconventionele) locaties om op te treden (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Daarnaast ziet hij een toekomst voor interdisciplinaire samenwerkingen, waarbij koren samen werken met bijvoorbeeld een regisseur, acteurs of dansgroep. Een andere ontwikkeling die hij steeds meer ziet is samenwerking tussen koren en verschillende afdelingen van het ROC. Hij geeft hierbij de voorbeelden dat bijvoorbeeld een lasershow voorafgaand aan een optreden door studenten is ontwikkeld, de hapjes voor in de pauze door hen zijn bereid, of studenten hebben meegebouwd aan decorstukken. De verenigingen zijn hier enorm mee geholpen, niet alleen praktisch, maar ook financieel gezien, en voor de studenten is het een dankbare manier om hetgeen dat ze in de lessen hebben geleerd in praktijk te brengen (Interview Kunstbalie I 12

juni 2012). Door meer aandacht te besteden aan (nieuwe) presentatievormen kunnen koren volgens hem het publiek meer boeien (Interview Kunstbalie I 12 juni 2012). Voor Theaters Tilburg ziet hij een rol weggelegd in het programmeren op andere locaties, waar sommige concerten misschien beter tot hun recht kunnen komen (bijvoorbeeld in een kerk). Dit gebeurt in Eindhoven al door het muziekgebouw. Op deze manier kan de zichtbaarheid van de organisatie in de stad vergroot worden. Theaters Tilburg geeft aan dat ze hier al wel mee bezig zijn, in samenwerking met bijvoorbeeld theater De NWE Vorst, de Koepelhal in de Spoorzone en met poppodium 013 (E-mail S. Mager 9 juli 2012).

Theaters Tilburg heeft in het beleidsplan aangegeven de concertzaal vaker in te willen zetten (Theaters Tilburg 2011: 15). Hier lijkt sprake te zijn van een paradox, aangezien het te vaak verhuren van de concertzaal aan amateurs financieel gezien niet gunstig is voor Theaters Tilburg, omdat ze hier teveel verlies op draaien (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). De opbrengst van de verhuur aan amateurs is minimaal € 775,-, terwijl het de organisatie ongeveer € 3500,- kost om het gebouw open te stellen en alle gewenste faciliteiten te bieden (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). In dat geval kan de vraag gesteld worden waarom ze de concertzaal dan vaker in willen zetten voor amateurs, als ze hier alleen maar meer verlies op draaien (afhankelijk van de kaartverkoop van de vereniging). De organisatie heeft hier een heel heldere verklaring voor: "De reden waarom we dit doen is voor ons [...] dat we meer zichtbaar willen zijn in de stad, betekenis willen hebben voor alle inwoners van Tilburg en dus zeker ook voor amateurs, [we] kennis en kunde in huis hebben die we graag delen, amateurs mogelijk nieuw publiek voor professionele voorstellingen vormen [en] de klasse van top-amateurs de overstap naar het professionele veld zou kunnen maken." (E-mail S. Mager 9 juli 2012).

Om deze reden zien zij vooral mogelijkheden in thematische/festival-achtige opzetten, waarbij zij met name initiëren en een formele rol spelen, en de producerende taken meer overgelaten worden aan andere partijen (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). Hiervoor zouden ze hun gebouw en faciliteiten een aantal keer per jaar beschikbaar willen stellen, wanneer ze vinden dat een activiteit of voorstelling binnen hun gedachtegoed past en aansluit bij de reguliere programmering. Een voorbeeld dat vanuit Art-Fact werd genoemd was een dag voor de amateurmusici, met allerlei activiteiten. Andere verenigingen zullen gewoon gebruik moeten maken van de verhuurregeling die ze hebben voor amateurs (Interview Theaters

Tilburg 30 mei 2012). Deze blijven ze in stand houden. Wel merken ze zelf dat zelfs het gereduceerde tarief door sommige verenigingen nog als te hoog wordt ervaren. Dit heeft mede te maken met de capaciteit van de zaal. Hierdoor haakt toch een gedeelte van de amateurverenigingen af (E-mail S. Mager 9 juli 2012).

Vanuit Kunstbalie werd voorgesteld om in overleg te gaan met HaFa-bonden, om te inventariseren wat de mogelijkheden zijn om in samenwerking met hen concoursen of wedstrijden te organiseren in de Concertzaal Tilburg (Interview Kunstbalie II 19 juni 2012). Vanuit Theaters Tilburg is aangegeven dat dit interessant is om met Kunstbalie over in gesprek te gaan (E-mail S. Mager 9 juli 2012).

Volgens Art-Fact is het in ieder geval belangrijk dat Theaters Tilburg zich open stelt voor het amateurmuziekveld, en dat zij laagdrempelige, toegankelijke activiteiten organiseren, al dan niet in samenwerking met andere partijen en dat ze zich meer profileren als partner dan als aanbieder (Interview Art-Fact 22 mei 2012). Hiervoor zijn projecten zoals Tilburg in Koor een goed middel, omdat het voor veel verenigingen en gezelschappen de mogelijkheid biedt in de concertzaal te staan, wat ze alleen niet zouden kunnen organiseren.

Ook in de toekomst zullen dienstverleningsverbanden een belangrijke vorm van samenwerking blijven, zoals bijvoorbeeld in de samenwerking met het ROC of het inhuren van studenten of vakmensen om de podiumpresentatie van koren te verbeteren.

Daarnaast zie ik wel een grotere rol weggelegd voor co-creaties. Wanneer in samenwerking met Kunstbalie en HaFa-bonden een concours georganiseerd kan worden bijvoorbeeld. In dat geval wordt een nieuw product (het concours) georganiseerd, waarna de samenwerking weer voorbij is. Hetzelfde geldt voor een samenwerking met Art-Fact, waarbij een meer technisch ondersteunende activiteit voor amateurs geboden zou kunnen worden in de vorm van bijvoorbeeld workshops.

Hoewel Hagenaars e.a. schrijven dat co-makenschap een samenwerkingsvorm is tussen twee organisaties (2006: 37), blijkt het in de praktijk ook mogelijk dat meerdere instellingen of verenigingen tot een gezamenlijk product komen, bijvoorbeeld meer dan twee koren die samenwerken om de Concertzaal Tilburg te kunnen huren.

Wanneer er meer thematische activiteiten met meerdere partners georganiseerd worden zal er sprake zijn van partnerschap. Hierbij wordt een activiteit door alle deelnemende partijen

georganiseerd en zijn zij ook allen verantwoordelijk. Het voordeel is dat de partners hun gezamenlijke concurrentiepositie kunnen vergroten, zonder dat dit de eigen activiteiten in de weg zit. Bovendien kunnen hier de wensen van verschillende partijen aan bod komen.

Wanneer een dag voor amateurmusici georganiseerd zou worden door Theaters Tilburg, Factorium en de FHK in en rond het kunstcluster, stel je als instelling je gebouw open voor amateurs, en maakt het laagdrempelig om binnen te komen, zoals ook bij Tilburg in Koor is gebeurd. Bovendien komen hiermee naar mijn mening alle wensen het meest aan bod. Vanuit Factorium ligt er heel erg de behoefte om ook daar een meer professionele programmering neer te zetten; de FHK wil meer samenwerken met het amateurkunstveld; en Theaters Tilburg kan vanwege de kosten haar locatie niet te vaak beschikbaar stellen en de concertzaal is bovendien ook erg groot voor (kleine) amateurverenigingen, dus willen ze dat er een grote groep publiek getrokken kan worden.

Een joint venture zal niet snel nog eens ontstaan, aangezien een groot deel van de instellingen al verenigd is in de organisatie van Tilburg Dansstad. Ik denk dat het heel lastig is om meerdere joint ventures naast elkaar en naast de draaiende organisaties te hebben, helemaal als je als instelling in meerdere joint ventures plaats zou moeten nemen. De kans dat er dan teveel conflicterende belangen naar boven komen is volgens mij te groot.

De federatie is de enige samenwerkingsvorm die uit de gesprekken met de informanten niet naar voren is gekomen. Dat komt denk ik met name omdat de functies van de instellingen en verenigingen teveel van elkaar verschillen, waardoor het heel moeilijk zou zijn om op een bepaald gebied hetzelfde beleid te voeren.

Hagenaars e.a. schrijven alleen bij de federatie dat meerdere doelen naast elkaar kunnen bestaan (2006: 64). Bij alle andere genoemde samenwerkingsvormen moeten volgens hen deze doelen hetzelfde zijn. Na de gesprekken die ik heb gevoerd ben ik van mening dat ook bij de andere samenwerkingsvormen de partijen verschillende doelen voor ogen kunnen hebben, zonder dat dit de samenwerking in de weg staat. Zolang deze doelen naar elkaar uitgesproken worden en ze met hetzelfde middel, dienst of product bereikt kunnen worden, voorzie ik weinig problemen. Om een voorbeeld te noemen: bij Tilburg in Koor was het doel van de FTZ het bieden van een podium voor hun leden, terwijl het doel van Theaters Tilburg was om amateurmusici (en hun publiek) kennis te laten maken met de concertzaal en mensen

hiernaartoe te trekken. Deze twee doelen werden beide bereikt door het organiseren van het korenfestival.

Belangen

Er spelen bij de verschillende samenwerkingsverbanden per instelling of vereniging verschillende belangen. Theaters Tilburg heeft aangegeven de concertzaal meer in te willen zetten en daarnaast meer te betekenen voor het amateurmuziekveld in Tilburg dan alleen de zaal te verhuren (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). Voor hen is het vooral van belang dat ze een breed publiek aantrekken, zoals ook beschreven staat in hun functieomschrijving. In het interview geeft Rob van Steen aan dat zij het vermoeden hebben dat het publiek voor amateurmuziek niet of minder snel de reguliere programmering bezoekt. Door meer met het amateurmuziekveld samen te werken bedienen ze toch in contact met deze doelgroep (Interview Theaters Tilburg 30 mei 2012). Bovendien blijken amateurkunstenaars meer cultureel geëngageerd te zijn, dus door hen in huis te halen kan het mogelijk zijn dat zij ook professionele voorstellingen (gaan) bezoeken.

Uit het interview met Art-Fact blijkt dat zij met name belang hebben bij samenwerking met Theaters Tilburg omdat dit een belangrijke instelling is in het culturele veld in Tilburg, en zij hierdoor andere contacten hebben, onder andere met het professionele veld en de FHK. Dit zijn contacten die Art-Fact als kleine instelling voor amateurkunst moeilijker kan leggen, omdat ze het idee hebben dat zij voor deze instellingen niet belangrijk genoeg zijn, maar waar zij via Theaters Tilburg wel mee in contact zouden kunnen komen (Interview Art-Fact 22 mei 2012).

Factorium lijkt vooral haar zichtbaarheid in de stad te willen vergroten. Dit kunnen zij alleen maar doen door meer naar buiten te treden en zich meer zichtbaar te maken door activiteiten in de stad (mee) te organiseren. Wat in het interview naar voren komt, is dat de directeur graag zou willen dat er een (professionele) programmering zou staan in hun zaal, om op deze manier ook nieuw publiek aan te boren. Het argument dat amateurs zodoende op een laagdrempelige manier kennis leren maken met professionele voorstellingen wordt gebruikt om dit te verdedigen, naast het gebruikte argument dat de concertzaal aan de grote kant is en sommige voorstellingen beter tot hun recht zouden komen in de kleinere zaal van Factorium.

Voor de verenigingen is het van belang dat zij meer en nieuw publiek trekken, waarmee ze hopen dat dit ook een aanwas van leden kan voortbrengen. Door middel van samenwerking zouden zij gebruik kunnen maken van de professionele kennis van instellingen als Theaters Tilburg en Factorium, aangezien zij zelf deze kennis niet in huis hebben.

Voor de FHK tellen deze belangen minder. Voor hen lijkt uit het interview naar voren te komen dat het vooral belangrijk is om het conservatorium meer onder de aandacht te brengen. Dit willen ze proberen door onder andere meer samen te werken met instellingen binnen het amateurmuziekveld.²³

²³ Hoewel het niet expliciet uitgesproken wordt in het interview, kunnen aankomende bezuinigingen op het kunstonderwijs een belangrijke motivatie zijn om meer samenwerking te zoeken met het amateurmuziekveld. Zoals in het interview aangegeven werd, gaat er flink bezuinigd worden op het kunstonderwijs, (Interview FHK 24 mei 2012). Dit heeft niet alleen korting op het onderwijs tot gevolg, maar er is ook kans op terugloop van het aantal studenten, zeker in de masteropleiding. Om dit tegen te gaan bieden ze aan de ene kant een nieuw mastersysteem, waarin studenten zelf hun vakken kunnen inkopen (Interview FHK 24 mei 2012), en zullen ze anderzijds moeten proberen nieuwe studenten te trekken. In het laatste geval is het zeer begrijpelijk dat de eerste groep die ze benaderen de (gevorderde) amateurmusici zijn.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Amateurmuziek leeft; niet alleen in Nederland, maar ook zeker in Tilburg. Mede door de aangekondigde overheidsbezuinigingen op kunst en cultuur zien niet alleen de verenigingen en gezelschappen zelf, maar ook de culturele instellingen in de stad in dat samenwerking noodzakelijk is om het amateurmuziekveld te blijven behouden. Daarnaast zien de organisaties steeds meer het belang en de waarde in van de amateurmusici, omdat hier potentiële klanten, studenten en publiek geworven kunnen worden.

Wel lijkt er een tendens te zijn, ondanks het nog grote verenigingsleven dat in Tilburg aanwezig is, dat steeds minder mensen zich willen binden aan een vereniging of gezelschap, en daarentegen liever op projectbasis deelnemen aan activiteiten. Dit is zowel in de literatuurstudie als in de interviews naar voren gekomen. Niet alleen de culturele instellingen, maar ook de verenigingen zullen hier in de toekomst op in moeten spelen.

Door middel van literatuur onderzoek en diepte interviews heb ik geprobeerd antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag:

Welke behoeften en ideeën leven er in het georganiseerde amateurmuziekveld in Tilburg met betrekking tot samenwerkingsverbanden met de professionele culturele infrastructuur? Hoe zouden eventuele toekomstige samenwerkingsverbanden vorm gegeven kunnen worden en welke rol is hierin weggelegd voor Theaters Tilburg?

Hoewel er in Tilburg al veel samengewerkt wordt, zeker tussen een aantal culturele instellingen, is gebleken dat hier nog steeds behoefte aan is.

Voor Theaters Tilburg is het vooral van belang dat ze naar buiten treden en hun zichtbaarheid in de stad vergroten, ditzelfde geldt voor Art-Fact, Factorium en de Hogeschool voor de Kusten. Met name voor Factorium en de FHK is het belangrijk, zodat zij nieuwe leden aanspreken. De verenigingen blijken vooral behoefte te hebben aan het werven van meer (nieuw) publiek en leden. Hoewel uit het onderzoek van Noordman e.a. blijkt dat het publiek dat amateurvoorstellingen bezoekt in meer dan de helft van de gevallen naar voorstellingen van onbekenden gaan, kwam in de interviews duidelijk naar voren het publiek van de

betrokken amateurverenigingen voor het overgrote deel uit hun eigen achterban bestaat. Om meer publiek te werven is het voor verenigingen belangrijk dat ze verschillende publicatiemogelijkheden benutten om op deze manier hun voorstellingen zo breed mogelijk onder de aandacht te brengen. Om voorstellingen en optredens goed te promoten en nieuw publiek aan te trekken blijkt niet altijd genoeg kennis aanwezig te zijn. Ook hebben de amateurmusici behoefte aan locaties waar ze op kunnen treden en waar zij en hun publiek zich welkom voelen. Het is dus belangrijk dat mogelijke podia hierin meedenken en hier op inspelen.

Juist de amateurmusici (en amateurkunstenaars in het algemeen) zijn een belangrijke doelgroep voor de culturele instellingen, blijkt uit het onderzoek van Van den Broek, omdat dit mensen zijn die meer cultureel geëngageerd zijn, en dus actiever zijn binnen het culturele veld dan de mensen die geen muziek beoefenen in hun vrije tijd.

Theaters Tilburg wil meer samenwerken met het amateurmuziekveld om hun zichtbaarheid en draagvlak in de stad te vergroten. Er zijn een aantal mogelijkheden waardoor zij een grotere rol zouden kunnen betekenen voor het amateurmuziekveld. Deze staan beschreven onder aanbevelingen. Er zijn zeker nog mogelijkheden om en behoefte aan meer samenwerking met amateurverenigingen en gezelschappen. Ik hoop dat door het in kaart brengen van de wensen van de verschillende instellingen er een bevestiging wordt gegeven dat Theaters Tilburg op de goede weg zit wat betreft samenwerking met het amateurmuziekveld en dat er voor de toekomst nagedacht kan worden over mogelijke nieuwe activiteiten en samenwerkingsverbanden, om op deze manier het amateurkunstveld in Tilburg sterk te houden.

Aanbevelingen

Om aan de wensen van zowel Theaters Tilburg, als andere instellingen te voldoen is het mogelijk een partnerschap op te richten, door met bijvoorbeeld Factorium en de FHK een dag te organiseren voor amateurs. Op deze manier trekt Theaters Tilburg ineens een grote groep publiek naar hun gebouw toe, kunnen studenten van het conservatorium meer contact leggen met amateurmusici en kunnen de leerlingen van Factorium in aanraking komen met zowel professionele muziek als amateurmuziek, afhankelijk van de invulling van de dag. Een voorbeeld hiervan kan een dag zijn om de amateurmusici in het zonnetje te zetten, zoals in het interview met Art-Fact voorgesteld werd. Er zouden dan bijvoorbeeld verschillende

activiteiten, workshops en optredens plaats kunnen vinden op de locaties binnen het kunstcluster (TT, Factorium & FHK). Hiermee is de kans ook groter dat ongeorganiseerde amateurmusici ook bereikt worden.

Het is gebleken dat de zaal erg groot is voor (kleine) amateurgezelschappen en daardoor moeilijk te vullen is. Dit zorgt ervoor dat verenigingen eerder uit zouden kunnen wijken naar de zaal van Factorium. Om toch in te kunnen spelen op de behoeften van het amateurmuziekveld zou Theaters Tilburg ondersteuning kunnen blijven bieden in het hanteren van kortingstarieven voor de huur van hun zalen, voor de verenigingen die groot genoeg zijn of samenwerken met meerdere gezelschappen. De verhuurprijzen voor amateurs worden erg gewaardeerd en als heel schappelijk ervaren. Het is dus zeker aan te raden dat ze deze erin houden, ondanks dat de grootte van de zaal sommige gezelschappen misschien tegenhoudt. Hagnaars omschrijft dit als een vorm van uitbesteding, aangezien de amateurmusici een dienst van Theaters Tilburg af kunnen nemen, namelijk de huur van de zaal en het gebruik van de faciliteiten.

De zaal kan natuurlijk niet kleiner gemaakt worden, maar misschien ligt er voor Theaters Tilburg op dat gebied wel een rol weggelegd in het verhuren van de zaal voor concoursen en wedstrijden, in overleg en samenwerking met Kunstbalie en HaFa-bonden.

Door ook (professionele) voorstellingen op andere locaties te programmeren, zoals in een kerk in de stad of bij Factorium, kan misschien ook de zichtbaarheid van Theaters Tilburg vergroot worden en breng je de (professionele) kunst meer naar de mensen, in plaats van de mensen naar de kunst.

Vanuit verschillende verenigingen werd aangegeven dat zij meer behoefte hebben aan publiciteitsmogelijkheden. Theaters Tilburg biedt deze mogelijkheden al door een plek in de programmabrochure en vermeldingen op de website, ook van amateurvoorstellingen. Het zou misschien niet verkeerd zijn voor Theaters Tilburg om dit ook kort in hun amateurhandleiding te vermelden, omdat het blijkbaar iets is waar behoefte aan is, maar waarvan de verenigingen niet op de hoogte zijn dat Theaters Tilburg deze mogelijkheden (kosteloos) aanbiedt.

Ook zouden ze ondersteuning kunnen bieden in de vorm van detachering, door bepaalde kennis van personeel beschikbaar te stellen voor de amateurmusici. Dit zou bewerkstelligd kunnen worden in samenwerking met bijvoorbeeld Art-Fact. Misschien is het ook mogelijk om in samenwerking met Art-Fact een workshop te initiëren waarin amateurgezelschappen

advies en tips krijgen over het maken van promotie. Dit hoeft niet noodzakelijk door Theaters Tilburg gedaan te worden, maar zou wel een mogelijkheid kunnen zijn om op een andere manier de zichtbaarheid onder verenigingen en de toegankelijkheid naar hen toe te vergroten. Ook vormen van co-creatie bieden mogelijkheden, door in samenwerking met andere instellingen of organisaties (nieuwe) producten, activiteiten of ideeën te ontwikkelen. Tilburg in Koor is een voorbeeld van een partnerschap dat perspectief biedt voor de toekomst.

Discussie

Ik heb voor de situatieschets van het amateurkunstveld gebruikt gemaakt van de meest recente cijfers van het SCP, deze behoren tot de reeks *Het maatschappelijke draagvlak*. Momenteel loopt er een nieuw onderzoek naar de belangstelling van de Nederlandse bevolking voor kunst. De bevindingen hiervan zullen in 2012 verschijnen, maar waren ten tijde van dit onderzoek nog niet beschikbaar. Ook het nieuwe onderzoek naar tijdsbesteding van de Nederlandse bevolking, waaronder ook de beoefening van amateurkunst valt, wordt nog uitgevoerd. Deze resultaten zullen eind 2012 verschijnen. Omdat de gebruikte publicaties afkomstig zijn uit 2009 en 2010, zou het mogelijk kunnen zijn dat de nieuwe resultaten de situatieschets in een ander licht plaatsen en een andere ontwikkeling weergeven.

Ik heb tijdens mijn onderzoek met name koepelverenigingen geïnterviewd over de ontwikkelingen en behoeften waarmee zij bekend zijn. Om echt te ontdekken waar de amateurmuziekverenigingen behoefte aan hebben zouden zij allemaal ondervraagd moeten worden. Dit geldt zowel voor de koren die aangesloten zijn bij de FTZ als muziekgezelschappen en initiatiefnemers van evenementen en projecten in de stad. Dit is vanwege het tijdsbestek niet mogelijk geweest in diepte-interviews. In dit onderzoek is vooral gekeken naar de behoeften vanuit de instellingen en overkoepelende organisaties. Om erachter te komen wat leeft onder de amateurs zelf zouden ook zij ondervraagd moeten worden. Dit zou ook mogelijk zijn in de vorm van een kwantitatief onderzoek, door middel van enquêtes. Hiervoor heb ik tijdens mijn opleiding niet de expertise opgedaan om dit op een goede manier uit te voeren en te analyseren, maar dit zou een zeer welkome toevoeging zijn aan dit onderzoek.

Bovendien ligt in dit onderzoek de focus alleen op amateurmuziekbeoefening in

verenigingsverband. Hierbuiten bevindt zich een onbekend aantal ongeorganiseerde amateurmusici, die mogelijk ook nog een potentiële doelgroep kunnen vormen. Naar deze groep zou ook meer onderzoek gedaan kunnen worden.

In het interview met Art-Fact kwam de vraag naar boven In hoeverre je, ook als het om amateurkunstproducties gaat, deze op een betere manier onder de aandacht brengen van een groter publiek? En, hoe kan je de groep amateurmusici, die enerzijds zelf op het podium staat, maar anderzijds ook misschien wel potentieel geïnteresseerd is, stimuleren om toch ook naar andere voorstellingen te gaan, op wat voor manier willen zij in contact komen met kunst? Ook hier is kwalitatief onderzoek voor nodig, maar dit zou met name voor Theaters Tilburg wel interessant zijn, omdat het een indicatie kan geven of amateurmusici die in de concertzaal hebben opgetreden vaker naar concerten (of andere voorstellingen) gaan.

Reflectie

Ik heb tijdens mijn studies weinig interviews afgenomen, dus dit was zeker in het begin nog aftasten. Het ene interview gaat altijd gemakkelijker dan het andere, dat blijf je houden denk ik. Ik heb wel meer vertrouwen gekregen in mijn interview-kunde. Wel heb ik tijdens het uitwerken van de interviews gemerkt dat ik mezelf kritischer had mogen opstellen. Ik had niet alleen in sommige interviews meer door kunnen vragen, maar in sommige gevallen meer op mijn vragen mogen wijzen, of deze anders stellen. Het viel me tijdens het uitwerken op dat sommige vragen gewoonweg inhoudelijk niet beantwoord werden. Het antwoord gaf dan heel andere informatie dan waar ik eigenlijk naar vroeg.

Aangezien de tijdsspanne om het onderzoek uit te voeren beperkt was, hebben de interviews plaatsgevonden op volgorde van reactie en beschikbaarheid. Mijn voorkeur was uitgegaan naar het interviewen van (sector-)brede naar steeds meer gespecialiseerde instellingen of verenigingen, zoals de volgorde waarin ik de interviews heb geordend in de interviewgids. Ook heb ik uiteindelijk met name (culturele) instellingen en koepelorganisaties geïnterviewd en ben ik niet echt in gesprek geweest met amateurkunstenaars zelf. Dit is aan de ene kant een heel bewuste keuze geweest, omdat ik niet alle honderdvijftig verenigingen en gezelschappen in Tilburg had kunnen interviewen, zelf niet genoeg op de hoogte ben van de meest belangrijke verenigingen en niet voldoende kennis heb om kwantitatief onderzoek uit te

voeren. Er is in dit onderzoek meer gekeken naar de behoeften vanuit de instellingen, met name die binnen het zogenaamde kunstcluster, dan de behoeften vanuit de amateurkunstenaars zelf. Anderzijds denk ik dat het wel belangrijk was geweest om een paar gezelschappen of verenigingen te interviewen. De vraag was dan wel geweest welke dat zouden moeten zijn.

Bronnenlijst

Literatuur

- Van den Berg, H. en Edelmann, E. (2008) *Van harmonieorkest tot danceparty: Cultuurparticipatie in Noord-Brabant*, Tilburg: PON
- Boogaart, A., Horst, A. van der (2011), *Rapport Bezuinigingen van gemeenten en provincies op kunst en cultuur*, Amsterdam: DSP-groep (in opdracht van het ministerie van OCW)
- Deekman, A., Heimans, H., Volz, L. (red.) (2011) *Amateurkunst: Feiten en trends. Monitor Amateurkunst in Nederland*, Utrecht: Kunstfactor.
- Hagenaars, P., Lieftink, J., Poll, J. & Tal, M. (2006), *Cultuureducatie, samenwerken in de praktijk. Een studie naar samenwerkingsvormen van culturele instellingen in gemeenten*, Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- Knulst, W., Lievens, J., Ros, B., Slegers, C. (2007) *Amateurkunst in de Lage Landen*, Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- Marlet, G, Woerkens, C. van (eindredactie) (2011) *Atlas voor gemeenten 2011, de waarde van cultuur voor de stad*, Utrecht: Stichting Atlas voor Gemeenten.

Cijfers CBS

- CBS (2009) *Instellingen kunstzinnige vorming; leerlingen, exploitatie; naar regio*, Den Haag: CBS Statline.
- CBS (2011) *Bezoek aan culturele voorstellingen en musea*, Den Haag: CBS Statline.

Documenten SCP

- Broek, A. van den, Haan, J. de, Huysmans, F.(2005) *Cultuurminnaars en Cultuurmijders; Trends in belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed*, Den Haag: SCP.
- Broek, A. van den, Haan, J. de, Huysmans, F. (2009) *Cultuurbewonderaars en Cultuurbeoefenaars: Trends in cultuurparticipatie en mediagebruik*, Den Haag: SCP.
- Broek, A. van den (red) (2010a) *FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd*, Den Haag: SCP.
- Broek, A. van den (2010b) *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*, Den Haag: SCP.
- Broek, A. van den (2010c) *Toekomstverkenning Kunstbeoefening*, Den Haag: SCP.

Beleidsstukken

- Art-Fact (2010a) *Beleidsplan 2011-2015: Amateurkunst aan zet*, Tilburg: Art-Fact
- Art-Fact (2010b) *Beleidsplan 2011-2015; Bijlage 2: Amateurkunst in beeld*, Tilburg: Art-Fact
- College van B&W (2010), *Coalitieakkoord Tilburg 2010-2014*, Tilburg
- College van B&W (2011a), Raadsvoorstel *Cultuuragenda Tilburg 2011 t/m 2016*, Tilburg
- College van B&W (2011b), *Subsidienota 2012*, Tilburg (p. 10, 22)
- Fonds Podiumkunsten (2012) *Beleidsplan 2013-2016: Naar een nieuw evenwicht*, 1 februari 2012, Den Haag
- Gemeente Tilburg (2011a), *Programmabegroting 2012: Slim werken aan de toekomst*, september 2011, Tilburg
- Gemeente Tilburg (2011b), *Programmabegroting 2012: Slim werken aan de toekomst (actualisering)*, oktober 2011, Tilburg
- Theaters Tilburg (2011), *Strategische keuzes Theaters Tilburg: Het podium van de stad*, powerpointpresentatie, 29 november 2011, Tilburg
- Zijlstra, H. (2011) *Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid*, Den Haag: Ministerie van OCW

Websites

- Art-Fact (2010) beschikbaar op: <http://www.art-fact.nl> [12 juni 2012, 27 juni 2012]
<http://www.art-fact.nl/algemeen.html>
<http://www.art-fact.nl/visie-missie-en-positionering.html>
<http://www.art-fact.nl/presentatieruimtes-tilburg.html>
<http://art-fact.nl/vocale-muziek.html>
- Atlas voor Gemeenten (2012) beschikbaar op: <http://www.atlasvoorgemeenten.nl> [10 juli 2012]
<http://www.atlasvoorgemeenten.nl/de-atlas/indicatoren>
- Cultuurnetwerk (2012) beschikbaar op: <http://www.cultuurnetwerk.nl> [2 juli 2012]
http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/begrippen_en_definities.html
<http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/amateurkunst/>
- Factorium Podiumkunsten (2008-2011) beschikbaar op: <http://factorium.nl> [12 juni 2012]
<http://www.factorium.nl/algemeen.php?cmd=idx&cat=1>
<http://www.factorium.nl/bedrijven.php?cmd=idx&cat=3>

- Federatie Tilburgse Zangverenigingen (nb) beschikbaar op: <http://ftz-tilburg.nl> [21 juni 2012]

- Fontys Hogeschool voor de Kunsten (2012) beschikbaar op:
<http://www.fontyshogeschoolvoordekunsten.nl> [12 juni 2012]
http://www.fontyshogeschoolvoordekunsten.nl/Fontys_Hogeschool_voor_de_Kunsten/Partners/Partners.aspx
http://www.fontyshogeschoolvoordekunsten.nl/Fontys_Hogeschool_voor_de_Kunsten/OverFHK/Wie_zijn_we.aspx

- Kunstbalie (2009) beschikbaar op: <http://www.kunstbalie.nl> [12 juni 2012]
<http://www.kunstbalie.nl/Amateurkunst/Pagina.aspx?Id=59>
<http://www.kunstbalie.nl/Pagina.aspx?Doc=WieZijnWij>

- Regionaal archief Tilburg (2010) beschikbaar op:
http://www.regionaalarchieftilburg.nl/wiki/Factorium_Tilburg [12 juni 2012]

- Theaters Tilburg (2011) beschikbaar op: <http://www.theaterstilburg.nl/index.html> [16 maart 2012].
<http://www.theaterstilburg.nl/overons/overtheaterstilburg>
<http://www.theaterstilburg.nl/overons/gebouwenhistorie>
<http://www.theaterstilburg.nl/theater/programma/2011-2012?maand=9#actual>
http://www.theaterstilburg.nl/over_ons/Wie_zijn_wij_/Bestuur_management/
<http://1112.theaterstilburg.nl/filmfoyer/missie.html>

- Gemeente Tilburg (2001-2012) beschikbaar op: <http://www.tilburg.nl/stad/ep/home.do?tabId=0> [16 juni 2012]

- Van Dale (2012) beschikbaar op: <http://www.vandale.nl> [2 juli 2012] :
<http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=amateur&lang=nn>
<http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=klassiek&lang=nn>

Bijlage I: Lijst met afkortingen

Er komen in de volgende hoofdstukken een aantal afkortingen voor, waarvan sommigen bekender zijn dan anderen. Hieronder vindt u een overzicht van de gebruikte afkortingen.

AVO	Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek
BisK	Brabants Instituut voor School en Kunst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CVA	Centrum voor Amateurkunst Noord-Brabant
CZ(T)	Concertzaal (Tilburg)
FHK	Fontys Hogeschool voor de Kunsten
FTZ	Federatie Tilburgse Zangverenigingen
MAK	Monitor Amateurkunst
MCN	Muziek Centrum Nederland
SCP	Sociaal Cultureel Planbureau
TIN	Theater Instituut Nederland
TT	Theaters Tilburg
VNPF	Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals
VSCD	Vereniging van Schouwburgen en Concertgebouwdirecties
WAK	Week van de AmateurKunst
ZZP'er	Zelfstandige Zonder Personeel

Bijlage II: Overzicht Tilburgse podia

	Capaciteit
Professionele podia	
Theaters Tilburg	
<i>Schouwburgzaal</i>	877
<i>Concertzaal</i>	780
<i>Studiozaal</i>	200
013	
<i>Dommelschzaal</i>	2200
<i>Kleine zaal</i>	350
<i>Stage 01</i>	150
De Nwe Vorst	210
De Nwe Vorst Makershuis	60
Paradox	175
Overige podia	
Factorium	259
Fontys	200
Spoorzone	
<i>Koepelhal</i>	Onbekend
<i>Hall of Fame</i>	Onbekend
CC De Schalm (B-E)	
<i>Grote zaal</i>	275
<i>Foyer</i>	60-80
CC Jan van Besouw (Goirle)	
<i>Theaterzaal</i>	384
<i>Kapel</i>	220
Het Cenakel	
<i>Grote kapel</i>	200
<i>Kleine kapel</i>	50
MFA de Symfonie	150
Klasse Theater	250
Kunstablie	130
De Uithof/Villamedia	80
De Postelse Hoeve	
<i>Cantorzaal</i>	220
<i>Serrezaal</i>	40
<i>Kwartijnzaal/Charterzaal</i>	30
De Peppel	
<i>Het Raadhuis</i>	100
<i>De Toneeltoren</i>	Buitenlocatie
Philharmonie	120
Bosvreugd	150
Villa de Vier Jaargetijden	120
Café's	
Kaffee Lambiek	nb
De Plaats	nb
Little Devil	175
Cul de Sac	nb
Kerken	
Heikese kerk	350
Pauluskerk	200
Ursulinenkapel	60

Bijlage III: Interviewgids

Overzicht informanten

Instelling	Contactpersoon/-personen	Functie
Kunstfactor	Hans Bijloo	Managementhoofd muziek
Kunstabalieg	Ramon van den Boom, Fransje Rijken, Frank de Jong	Consulent vocale muziek, consulenten instrumentale muziek
Art-Fact	Judith Ensel, Mariska van Beek	Coördinator amateurkunst, medewerker communicatie en projectorganisatie
Theaters Tilburg	Rob van Steen, Simone Mager	Directeur/bestuurder, directeur programmering en marketing
Fontys Hogeschool voor de Kunsten	Nico Vis	Studieleider conservatorium
Factorium Podiumkunsten	Boyke Brand	Directeur
Federatie Tilburgse Zangverenigingen	Peter Walschots, Jeroen van Riel	Voorzitter, bestuurslid
Verrassende Ontmoetingen	Huub Kennis	Bestuurslid
Stichting Souvenir Muziektheaterproducties	Sjaak Beirnat, Bep Peijnenburg	Voorzitter, secretaris

Verantwoording

Alle instellingen zijn in eerste instantie per e-mail benaderd met uitleg over het onderzoek en de vraag of ze hun medewerking hieraan zouden willen verlenen. Vanuit sommige instellingen bleef een reactie uit en is gebeld, waaruit meer concrete namen en contactgegevens naar voren kwamen. Deze personen zijn opnieuw benaderd, met sommigen is later telefonisch contact geweest. Uiteindelijk waren alle benaderde instellingen en organisaties bereid om mee te werken. Alle interviews zijn, met toestemming van de informanten, opgenomen en beschikbaar als geluidsfragment.

De interviews hebben allen plaatsgevonden tussen begin mei en half juni. De volgorde waarin de interviews plaatsgevonden hebben is afhankelijk geweest van de reacties van de

instellingen en organisaties, aangezien sommigen eerder reageerden of in de gelegenheid waren een afspraak te maken. Acht interviews hebben op locatie bij de instellingen plaatsgevonden, twee interviews vonden plaats bij de informanten thuis.

De informanten hebben niet aangegeven anoniem opgenomen te willen worden in de resultaten, zij zijn dus bij naam of instelling genoemd. Was dit het geval geweest, dan had dat het verwerken van de resultaten en het trekken van conclusies kunnen bemoeilijken, aangezien dan niet altijd te beschrijven zou zijn wie welke behoeften of ideeën heeft.

Aanvankelijk was de opzet van de interviews half-gestructureerd (Baarda e.a. 2009: 235). De vragen lagen grotendeels al vast en ook de mogelijke vervolgvragen waren al voorbereid. Daarnaast was ook een topiclijst vastgesteld, waarop de meest belangrijke onderwerpen die tijdens de interviews aan bod moesten komen genoemd werden. De onderwerpen op de topiclijst zijn geordend op deelonderwerp. Het eerste deelonderwerp betreft de organisatie/instelling, waarna gevraagd wordt naar het beeld van het amateursmuziekveld. Afhankelijk van de instelling of vereniging was deze vraag gericht op landelijk, provinciaal of regionaal niveau. Het daarop volgende onderwerp was de bekendheid met Theaters Tilburg. Vervolgens zijn verschillende vragen gesteld omtrent samenwerking en samenwerkingsverbanden in het verleden, heden en de toekomst. De vraag naar de rol van Theaters Tilburg is in de bovenstaande topics geïntegreerd, deels afhankelijk van de respons van de informant.

Tijdens de interviews bleek al snel dat een half-gestructureerde vragenlijst het gesprek eerder ophield dan vooruit hielp en dus eigenlijk overbodig was. Informanten waren erg open en beantwoordden zelf vaak al vragen zonder dat deze gesteld waren, waarschijnlijk omdat de informanten vooraf in een e-mail niet alleen gevraagd zijn mee te willen werken aan het interview, maar ook daarin al uitgelegd wat het onderwerp van het onderzoek zou zijn en welke onderwerpen aan bod zouden komen, om zodoende voorbereid te kunnen zijn op het interview. Omdat bleek dat de meeste vragen vanzelf wel aan bod kwamen, is uiteindelijk gekozen om de vragenlijst te laten liggen en alleen de topiclijst tijdens de interviews bij de hand te houden. Hierdoor zijn de meeste interviews uiteindelijk topic-interviews geworden, waarvan een deel eerder nog te kenmerken is als open interview, omdat de informanten zelf al genoeg informatie en eigen inbreng aandroegen waardoor er maar enkele vragen nodig waren

om alle juiste informatie te verkrijgen (Baarda e.a. 2009: 234-235).

De interviews zijn na afloop uitgewerkt. Afhankelijk van het interview is in de interviews informatie die irrelevant was voor het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen weggelaten. Ook zijn zinnen in sommige interviews aangepast om het interview tot een leesbaar geheel te maken, waarbij geprobeerd is zo dicht mogelijk bij de antwoorden van de informanten te blijven. De relevante informatie in de interviews zijn gemarkeerd door middel van de tijdsnoteringen waardoor deze sneller en gemakkelijker terug te vinden zijn in de interviews. Daarnaast zijn uitspraken gelabeld op deelonderwerp, waardoor het gemakkelijker was om per onderwerp te vergelijken wat hierover gezegd werd door de informanten.

Topiclijst diepte-interviews

- Achtergrondinformatie
 - Doelstelling
 - Ledensamenstelling
 - Publiekssamenstelling
 - Subsidie – bezuinigingen

- Amateurkunstveld landelijk/Tilburg
 - Beeld
 - Belangrijke spelers
 - Ontwikkeling laatste jaren
 - Behoeftes richting professionele instanties

- Theaters Tilburg
 - Bekendheid met TT
 - Beeld TT
 - Aanbod
 - Veranderingen

- Samenwerking
 - Definitie
 - Verleden
 - Partners
 - Vorm
 - Ervaring
 - Huidige samenwerking
 - Partners
 - Vorm
 - Ervaring
 - Mogelijkheden
 - Partners
 - Vorm
 - Belang samenwerking
 - Waarom
 - Gevolgen
 - Interesse samenwerking TT/CZT
 - Vorm

- Afsluiting
 - Inspelen TT
 - Vragen, opmerkingen, tips
 - Dank

